

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut

Martin Parts

**MAASOTSIAALTÖÖ ERIPÄRA JA NÕUKOGUDE-AEGSETE
KORTERMAJADEGA SEOTUD PROBLEEMID SOTSIAALTÖÖTAJA
VAATEPUNKTIST**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Marju Selg, MSW

Tartu 2014

Abstract

Rural social work has only been discussed a few times in scientific Estonian literature. In the context of this thesis, rural areas are places located quite far from bigger cities, the number of people inhabiting the area is small and where locals know each other well, but also places which used to be centers of the parishes and had city-like services and infrastructure during the Soviet era.

The goal of this study is to research rural social work, the development of bigger boroughs, problems with Soviet-era apartment buildings in the countryside, but also practical problems and relations with social work clients. The study consists of three parts. The first theoretical chapter gives an overview of social work systems and the role of the community in social work, differences between rural and urban social work, social work after the restoration of independence, but as well the problems with boroughs and Soviet era apartment buildings. The second chapter contains information about the study and the method of analysis. Third chapter focuses on the outcomes of the study and interviews – peculiarities of rural social work and many of its different facets.

The chapter of summary and conclusion brings out the wide scope of issues that social workers in rural areas must face on a daily basis. As well the importance and impact of work experience in urban areas and how it can affect social workers' vision of the problems in smaller communities. It focuses also on the lack of privacy, on the nature of non-formal relations among social workers and social work clients and on the communities themselves, the development on small rural areas in the past 24 years and on the problems related to Soviet era apartment buildings in these rural areas.

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Teoreetiline raamistik.....	8
1.1 Sotsiaaltöö: süsteemid ja keskkond	8
1.2 Maasotsiaaltöö mõningad eripärad.....	8
1.3 Sotsiaaltöö pärast Eesti taasiseseisvumist	10
1.4 Sotsiaaltöö väikeses keskkonnas	11
1.5 Nõukogude-aegsed keskuskülad	13
1.6 Nõukogude-aegsete kortermajadega seotud probleemid maasotsiaaltöös.....	13
Probleemipüstitus	17
2. Meetod.....	18
2.1 Meetodi valik.....	18
2.2 Uurimuses osalejad ja andmekogumine	18
3. Analüüs ja arutelu.....	22
3.1.1 Maasotsiaaltöö eripära.....	22
3.1.2 Sotsiaaltöötaja amet maal	26
3.1.3 Väikse kogukonna olemus.....	28
3.1.4 Elanikkonna suhtumine.....	29
3.1.5 Maasotsiaaltöö põhilised teenused	32
3.2 Keskuskülade areng 1990-2014	33
3.2.1 Keskuskülade areng alates kolhoosikorra lagunemisest.....	33
3.2.2 Mõjud keskuskülade elanikele	34
3.2.3 Sotsiaaltöö väljakutsed keskuskülades ja nende muutuvus ajas.....	38
3.2.4 Keskuskülade võimalikud arengusuunad tulevikus.....	40
3.2.5 Keskusküla elukeskkonnana.....	41
3.2.6 Majanduskriisi mõju keskuskülades	42
3.2.7 Tööhõive valdades.....	44
3.2.8 Keskuskülade ja valdade demograafia	44
3.3 Nõukogude-aegsete kortermajadega seotud probleemid.....	46
3.3.1 Igapäevatöö klientidega.....	46
3.3.2 Kortermajade maine ja elukeskkond	48
3.3.3 Kortermajadega seotud põhilised probleemid	49
3.3.4 Kortermaja kui staatus maaelus.....	50
3.3.5 Kortermajade võimalikud tulevikusuunad.....	51
3.3.6 Nõukogude-aegsed kortermajad töökeskkonnana	53
3.3.7 Sotsiaaltöö vajalikkus ja selle mõjud.....	53
3.3.8 Klientidega esinevad konfliktid.....	54
Kokkuvõte ja järeldused.....	56

Kasutatud kirjandus.....	59
Lisad.....	61

Sissejuhatus

Maapiirkondades tehtav sotsiaaltöö on minu jaoks huvipakkuv kahel põhjusel. Esiteks, põlise linlasena ei ole ma maapiirkondadega kuigi pikaajalisi kokkupuuteid omanud. Käesoleva töö läbiviimine võimaldas mul aga maaeluga lähemalt tutvuda ning läbi teadmiste loomise ka ise juurde õppida. Teiseks muudab kogu maasotsiaaltöö temaatika minu jaoks põnevaks asjaolu, et antud valdkonda on Eesti sotsiaaltöö alases kirjanduses ja uurimustes käsitletud vähe. Põhiliselt võib loetleda Erika Nõmme 2005. aasta magistritööd lastega perekondade probleemistikust ja abistamisvõimalustest Tori vallas, Marju Selja 2006. aasta maasotsiaaltööteemalist artiklit Sotsiaaltöö ajakirjas, Marge Gutmanni 2010. aasta magistritööd Eesti maasotsiaaltöö eripäradest, Aet Annisti 2011. aastal ilmunud arenguantropoloogilist uurimust Kagu-Eesti sotsialismijärgsetest keskusküladest ning Karis Reilenti 2012. aasta magistritööd maasotsiaaltöötajast kogukonnaliikmena. Kõik need on mulle ka käesoleva töö kirjutamisel olnud inspiratsiooniallikateks, aga andnud ka julgust keskenduda teistele aspektidele kui seda on tehtud varasemalt.

Minu bakalaureusetöö teema piiritlemine on töö kirjutamise jooksul muutunud. Algselt kavatsesin uurimuse kirjutada maasotsiaaltöötajate kogemustest töötades klientidega, kes elavad nõukogude-aegsetes kortermajades. Intervjuusid läbi viies ilmnes aga üsna pea, et uuringu maht ning tulemuste usaldusväärsus ei oleks uuringus osalejate hulka arvestades kujunenud piisavaks – vaid kortermajadega seonduvaid andmeid kogunes liiga vähe. Seetõttu otsustasin teemat mõnevõrra laiendada, kaasates uurimusse ka maasotsiaaltöö üldised aspektid. Uurimuse teemat laiendades sain vajalikke teadmisi nii maasotsiaaltööst, keskuskülade arengust, nõukogude-aegsete kortermajadega seonduvast kui ka praktilisest klienditööst.

Eesti Maaelu Arengukava 2014-2020 andmetel elas 2012. aastal Eesti maa-asulates 417 804 inimest, mis kujundab maaelanikkonna osatähtsuseks kogurahvastikust 32,3% ehk ligemale kolmandiku. (Eesti maaelu arengukava 2013) SKP elaniku kohta on maapiirkondades aga ligikaudu 63% Eesti keskmisest. (ibid) Maapiirkondade liigitusel tuleb aga vahet teha piirkondade asustustihedustel ning asukohtadel. Suuremate linnade ümbruses paiknevad vallad võivad formaalselt olla küll maapiirkonnad, kuid tegelikult on hoonestus linnapärane ja elanikud tihedalt seotud linnadega, niisiis ei saa me neid valdu käsitleda traditsiooniliste piirkondadena. Eristada tuleb ka ääremaid ning külapõhist korraldust. Arengukava andmetest

joonistub välja asjaolu, et maapiirkondades elavatel inimestel on keskmisest madalam elatustase, millest võib järeldada, et maapiirkonnad vajavad enam sotsiaaltööd, mis aitaks elanike elujärge parandada. Seega vajab maal tehtav sotsiaaltöö põhjalikumat uurimist ning selle erinevate aspektide mõtestamist, mis võimaldaksid kokkuvõttes näha maasotsiaaltööd ja maaelu tervikuna. Eesti väikse rahvaarvu tingimustes on oluline, et head ja jätkusuutlikku elatustaset saaksid nautida ka kaugemate maapiirkondade elanikud.

Alates Eesti taasiseseisvumisest 1991. aastal on toimunud suured sotsiaalmajanduslikud muutused, mis on tinginud sotsiaaltöö kiire arengu. Maapiirkondades tehtavas sotsiaaltöös mängib olulist rolli keskkond – maakeskuste kaugus suurematest linnadest, nõukogude perioodil tekkinud suured külakeskused, traditsioonilisse Eesti maakeskkonda sobimatud kortermajad, muutused tööhõives ja rahvastikus, valdade asustustiheduse vähenemine, samuti ka erinevate teenuste (kool, arstiabi, pood, apteek, ühistransport, meelelahutus) kättesaadavus kohalikele elanikele, mis mõjutab inimeste eluolu.

Maapiirkondade sotsiaaltööst rääkides vajab ära märkimist ka maal töötav sotsiaaltöötaja, kes väikses ja vähe anonüümsust pakkavas kogukonnas elades peab paralleelselt kandma mitmeid rolle. Oluline on ka linnasotsiaaltöoga võrreldes laialivalguv tööaeg, inimressursside vähesus, era- ja tööelu piiride hägustumine ning linnatöötajast erinev töökeskkond. Neid teemasid uuris oma 2012. aastal kaitsitud magistritöös Karis Reilent. Käesolevas töös püüan uurida maasotsiaaltöö teoreetilisi ja praktilisi külgi, eripärasid ning sotsiaaltöötajate kogemusi tööst maakeskkonnas.

Uurimus koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast. Teoreetilises peatükis püüan anda seletusi sotsiaaltöös olulistele keskkonnaga seonduvatele teooriatele, mõtestada keskkonna ja kogukonna omavahelist seost ning nende mõjusid teineteisele, tuua välja mõningaid maasotsiaaltöö eripärasid, vaadelda sotsiaaltööd ning eelkõige maasotsiaaltööd alates Eesti taasiseseisvumisest. Käsitlen ka sotsiaaltööd indiviidide, perekonna, gruppide ja kogukonna aspektist ning püüan uurida, kus võiks selles kontekstis asetseda sotsiaaltöötaja isikuna – milline on sotsiaaltöötaja töö väikses keskkonnas, kus kogukonnaliikmed on omavahel tuttavad ning sotsiaaltöötaja on korruga mitmes rollis. Teoreetilise raamistiku lõpus püüan käsitleda ka külakeskustes asuvaid kortermaju sotsiaaltöötaja vaatepunktist, nimetada selliste majade ja nende klientide probleeme ning kirjeldada, miks need on maasotsiaaltöö aspektist olulised. Käesoleva töö empiirilises osas tuginen kolmele Kagu-Eesti valdades läbi viidud intervjuule, milles püüan sotsiaaltöötajate kogemuste läbi leida selgitusi ja põhjuseid

maasotsiaaltöö üldistele eripäradele, keskuskülade ja valdade arengule viimase 24 aasta jooksul ja nõukogude-aegsete kortermajadega seonduvale.

Töö valmimise eest tahaksin tänada suurepärast juhendajat Marju Selga ning oma pere ja sõpru, kes ikka ja alati mulle hea sõnaga toeks olid.

1. Teoreetiline raamistik

1.1 Sotsiaaltöö: süsteemid ja keskkond

Sotsiaaltööl on alati olnud kolm perspektiivi: indiviidid ja nende võrgustikud, grupid ning keskkond, kus sotsiaalsed interaktsioonid toimuvad. (Ewijk 2010) Süsteemi teoreetiline käsitusviis aitab indiviididel näha ja mõista oma ümbrust üksteist vastastikku mõjutavate süsteemide kogumina. (Kreem 1995) Süsteemide teooria järgi mõjutavad keskkonda sotsiaaltöötajad ja sotsiaaltöö kliendid, luues vähemalt sellisel erialasel tasandil kahest poolest koosneva terviku. Maapiirkondade keskkonnad on väiksemad ning seetõttu on intensiivsem ka nendes keskkonnades toimuv vastastikune mõjutamine. Üksikosade käitumine on erinev nende kollektiivsest vastastikuse mõjutamise käitumisest. Lühidalt öeldes tuleb sotsiaaltöö uurimises täpsemate tulemuste saamiseks vaadelda keskkonda tervikuna, samal ajal meeles pidades, et üksikisikute käitumine terviklikult on see, mis loob uuritava keskkonna. Seega ei pruugi sotsiaaltöö uurimises mingite kindlate aspektide vaatlemine nende keskkonnast eraldi tulemust anda. Seda toetab ka väide, et süsteem on osade organisatsioon, milles toimuvad järjepidevad uute mõistete ja tegevuste kokkupuuted, mis tingivad nii osade kui ka terviku muutuse. (Kreem 1995) Sellest tuleneb, et sotsiaaltöö on selline, milliseks inimesed muutuvad keskkonnas selle kujundavad – samas on indiviidid omakorda mõjutatud sellest sotsiaaltööst ehk keskkonnast. Keskkonna kujunemine on järjepidev protsess, millel ei ole ühest algus- või lõpp-punkti ning see on ajas jätkuv. Kokkuvõttes loob süsteemi ühe osa reageerimine muutuse ka süsteemi teises aspektis – keskkond on mõjutatud selle osade käitumisest ning keskkonna osade vaatlemisel tuleks nende osade käitumist ka arvestada.

1.2 Maasotsiaaltöö mõningad eripärad

Tänapäevase sotsiaaltöö kui professiooni teke on vastus linnastumisele ja industrialiseerimisele, sest linnadesse elama asunud inimesed – jätnud maale maha neile tuttavad elukeskkonnad ja toetusvõrgustikud - vajasid igapäevases toimetulekus abi. (Collier 2006, ref. Gutmann 2010) Linnades tekkis sotsiaaltöö koos industrialiseerimisega ning ka maapiirkondade sotsiaaltöö muutus aktuaalsemaks eelkõige seoses industrialiseerimise mõjudega: põllumajanduse mehhaniseerimise, tööjõuvajaduse vähenemise ja traditsiooniliste

eluviiside hääbumisega. (Reilent 2012) Niisiis tekkis sotsiaaltöö algelt inimeste liikumisega maalt linna.

Maasotsiaaltöö mõiste tõi Eestisse Marju Selg (2006). Maasotsiaaltöö on küll tihedalt seotud kogukonna(sotsiaal)tööga, kuid maasotsiaaltöö on praktika mõistmise viis, mis tegeleb maakoha geograafilistest iseärasustest ja maakogukonna eripärast tulenevate praktiliste probleemide ja kutsealaste piirangutega, kogukonnatöö on aga suunatud kogukondade arengustegevusele ja teenuste pakkumisele. (Selg 2006) Seeläbi saame maasotsiaaltööd kogukonna(sotsiaal)tööst eristada, kuid näha ka nende kahe ühisosa. Maakohtade geograafilistest iseärasustest lähtudes – pikad vahemaad, teenuste vähene kättesaadavus, raskemad teolud jne – peame mõistma maasotsiaaltöötaja teistsugust panust (võrreldes linnas töötava sotsiaaltöötajaga) oma töösse. Collier (2006) on väitnud, et maaelu teatav traditsiooniline isoleeritus ning iseseisev mentaliteet raskendavad nii abi küsimist, selle saamist kui ka sotsiaaltöötaja tööd. Isolatsiooni kõrval võib sotsiaaltöötajate praktiliste töökogemuste raskendamisel lugeda oluliseks aspektiks just nimelt mentaliteeti – klassikalises mõistes on maapiirkonnad olnud küllalt suletud ja iseseisvad, levinud on mõtteviis üksi või pereringis probleemide lahendamiseks, mis ei vajanud (või ka ei soovinud) välist sotsiaaltöötaja sekkumist.

Eesti maaelu areng on olnud mõnevõrra vastuoluline. Algselt traditsiooniline elukorraldus ning mõtteviis on nõukogude perioodil toona kehtinud tingimuste kohaselt kaasajastunud. Nõukogude Liidu periood tsentraalselt reguleeritud elukorraldusega suutis paljudes maapiirkondade elanikes luua klassikalise maaelu mentaliteediga võrreldes teistsuguse mõttemalli, mis on küllaltki muutumatuna üle kandunud ka tänapäevastele maasotsiaaltöö klientidele – iseseisvus on paljuski muutunud sõltuvuseks erinevatest toetustest ja teenustest. Siinkohal tuleb aga lähtuda maapiirkondade kujunemise erinevustest, mis tänapäevases sotsiaaltöös peegelduvad. Oluliseks teguriks on piirkonna kaugus suurematest linnadest, asustustihedus, töövõimalused jm. tegurid, mida võime mõista kokkuvõtvalt keskkonnana. Keskkonna kohta kirjutab Gutmann (2010), et maasotsiaaltöös on oluline lähtuda maapiirkondade üldistest raskustest ja tööpõhimõtetest, kuid arvestada tuleb piirkondlike erinevustega ning mitte kõik probleemid ja vajadused ei ole igas regioonis sarnased. Seega tuleb maasotsiaaltöö ning sotsiaaltöötajate kogemuste määratlemisel silmas pidada erinevate regioonide eripära, mis ka käesoleva töö hilisemates osades kinnitust leiavad.

Maasotsiaaltööst rääkides peab ära mainima ressursside kättesaadavuse, olgu selleks siis sotsiaaltöötajate füüsiline aeg, valla majanduslikud võimalused, erinevad suhted või võrgustikud ja muud tehtavat sotsiaaltööd otseselt mõjutavad tegurid, aga ka ressursid, mis on sotsiaaltöö klientide kasutada. Sotsiaalse vahetuse teooria kohaselt on suhtel määratu mõju ressursside kättesaadavusele ja põhivajaduste rahuldamisele – maal on ressursse alati ebapiisavalt või pole nende kvaliteet üldiselt vastuvõetav, seega kasutatakse ära pigem (linnasotsiaaltöö seisukohast) teisejärgulisi ressursse – mitteformaalseid suhteid, mis aitavad peredel, rühmadel, organisatsioonidel ja kogukonnal üldiselt jõuda ressurssideni nii kogukonna sees kui ka väljaspool. (Selg 2006) Sarnaste olukordade ilmnemist Eesti maasotsiaaltöös käsitlen ka käesoleva uurimuse tulemuste peatükis.

1.3 Sotsiaaltöö pärast Eesti taasiseseisvumist

Eesti taasiseseisvumisega kaasnes üleminek sotsialistlikult plaanimajanduselt kapitalismile. Järsk muutus majanduses ning elukorralduses tõi kaasa (mingil määral ka prognoositud) ajutise majanduslanguse ning tööpuuduse kasvu. Majanduslangus ning tööpuuduse kasv olid põhilised probleemid, mis taasiseseisvumisjärgses Eestis tärnanud sotsiaaltööle väljakutset pakkusid. Tekkinud olukord oli loonud teaduslikust aspektist küllaltki erilise ja huvitava positsiooni. Annist kirjeldab seda järgnevalt: „Kogukond on Ida-Euroopas nõukogude tausta tõttu erilises positsioonis, see võimaldab problemiseerida nüüdisaegse arengu-uurimise konteksti ja teisalt spetsiifilisi tingimusi, mis iseloomustavad Eesti maapiirkondi.“ Annist (2011: 41) Eesti maapiirkondade nõukogude-järgne areng on võimaldanud meil vaadelda (kohati küll võrdlemisi julma) üleminekut plaanimajanduselt kapitalismi ja selle taustal toimuvaid muutusi kogukonnas ning regionaal- ja sotsiaalpoliitikas, mis on viimase 24 aastaga Eesti sotsiaaltöös toimunud. Nõukogude-aegsete maapiirkondade ja kogukondade muutusest tänapäevases Eestis kirjutab Annist oma arenguantropoloogilises uurimuses „Otsides kogukonda sotsialismijärgses keskuskülas“. Annisti uurimust lugedes jäi mulle esmalt mulje keskusküladest kui vaesunud elukeskkondadest. Annist (2011) kirjeldab keskuskülasid kui nõukogudeaegseid majandikeskuseid, kus ümberkaudsed elanikud käisid poes ja arsti juures, kus käisid koolis ja lasteaias nende lapsed ning kus toimus ametlik asjaajamine. Need olid monofunktsionaalsed asulad, mis olid allutatud majandite majanduslike funktsioonide huvidele. (ibid) Andmekogumisintervjuusid läbi viies ei leidnud aga tekkinud eelarvamused kinnitust ning kohati jäi mulle keskusküladest Annisti kirjeldatule

täiesti vastupidine mulje. Keskuskülade elukeskkondadest kirjutan pikemalt käesoleva töö tulemuste peatükis.

Eesti sotsiaaltöö keskkonna on kujundanud paljuski just see sotsialismijärgne reaalsus. Seda kommenteerides kirjutab Gutmann (2010), et Eesti sotsiaaltöö laiema konteksti määrab ühelt poolt Eesti üldine sotsiaalne ja kultuuriline olukord, inimeste elujärg ja sotsiaalsed probleemid, teiselt poolt aga seadused, dokumendid, Euroopa Liidu ja ÜRO reeglid – sellele toetudes saab sotsiaaltöö jagada linna- ja maasotsiaaltööks ning neid vaadeldes on võimalik märgata palju erinevusi töö sisus ja korralduses, millest teen põhjalikumalt juttu töö järgnevatel osadel.

1.4 Sotsiaaltöö väikeses keskkonnas

Linnasotsiaaltööga võrreldes kuuluvad maasotsiaaltöösse mitmekülgsemad (ja laialivalgumad) tööülesanded. Tihtipeale on individuaalsed vajadused ja võrgustikud ning kogukonna probleemid ka omavahel seotud. Näiteks mõjutab kliendi antisotsiaalne käitumine või eluviis kogukonda, lähemaid inimesi, kellega klient kortermajas (mis on teatud tüüpi keerukas elukeskkond) koos elab. Klient võib kogukonda mõjutades mõjutada ka sotsiaaltöötajat, kes on väikeses maakohas töötades enamasti ka ise kogukonna liige. Paljudes maapiirkondades elab ja töötab sotsiaaltöötaja samas vallas, mis annab sotsiaaltöötajale samaaegselt nii kogukonnaliikme kui ametniku rolli. (Reilent 2012) Kõige olulisema pitseri vajutab maasotsiaaltööle töötamine kogukonnas, kus kõik kõiki tunnevad. (Gutmann 2010) Väikse kogukonnaga kaasnev privaatsuse puudumine nii töö- kui ka eraelus seab sotsiaaltöötajale mitmeid piiranguid kuid annab ka mõningaid ressursse. Maal elav ja töötav sotsiaaltöötaja on oma otsustes ja valikutes linnasotsiaaltöötajaga võrreldes vähem vaba, sest ta on kogukonnaga mitmekülgsemalt seotud – isiklike tutvus- ja sugulussuhete ning töö ja eraelu läbipõimimise tõttu on raske vältida topeltsuhteid, piiride seadmine ja konfidentsiaalsusreeglite järgimine on maakohas keerulisem kui anonüümses linnakeskkonnas, kuid maasotsiaaltöötajad selles enamasti probleemi ei näe. (Selg 2006) See väide kattub osaliselt ka minu intervjuudes välja tulnud aspektidega, mida töö uurimuse osas käsitlen. Väike anonüümsus ning teineteist tundev kogukond teevad sotsiaaltöötajale konfidentsiaalsusnõuete täitmise raskeks. Esinevad probleemid saavad maal tihti lühikese ajaga kogukonna liikmetele nähtavaks, samuti on kogukonnale näha kes sotsiaaltöötaja vastuvõtul käib, kuidas ta elab, millega sisustab aega jne. Sellele osutab ka Gutmann (2010): mida väiksem on mõtteline ruum, kus elatakse, seda paremini on kogukonnale nähtavad nii igapäevased kui erakordsed sündmused – kellegi

kohtumisest sotsiaaltöötajaga teavad õige pea ka teised kogukonna liikmed. Ka sotsiaaltöötaja isiklikud tegemised ja elukoht on teistele teada, mistõttu on maapiirkonna sotsiaaltöötaja klientidele kättesaadav sisuliselt igal ajal. (Reilent 2012) Kogukonna väiksust ei saa sotsiaaltöötaja aga oma tööga reguleerida, mistõttu peab ta töötama olemasolevates tingimustes. Selg (2006) põhjendab konfidentsiaalsusnõuete piiratust maakogukonna sotsiaalse reaalsusena – sotsiaaltöötaja konfidentsiaalselt käsitletav probleem ei ole enam ammu kellelegi saladuseks ning jäik konfidentsiaalsuse hoidmine ei võimalda olla tegus, sest tähendaks kliendiga tegelemist sotsiaalses eraldatuses. Teisest küljest võib mõningane konfidentsiaalsuse puudumine maakogukonnas üldiselt olla ka positiivseks aspektiks. Seda juhul, kui sotsiaaltöötaja klienditöö on mõjus ning kogukond näeb indiviidide puhul positiivseid muutuseid. See võib julgustada ka teisi kogukonna liikmeid sotsiaaltöötaja poole pöördumiseks ning kokkuvõttes luua tervema kogukonna. Kogukondadega tehtav töö võib luua soodsa pinnase muutusteks ühiskonnas, mis võivad väljenduda suurema osaluse ja jõustamise kaudu kuid ka läbi arenevate suhete institutsioonide ja abivajajate vahel. (Coulshed, Orme 2006)

Suurem osalus kogukondades võib teisalt viia sotsiaaltöötajate suuremale töökoormusele ja kiiremale läbipõlemisele, tuginedes asjaolule, et ka praegusel hetkel on sotsiaaltöötajad maal võrdlemisi kurnatud. Seda soodustab ka asjaolu, et maasotsiaaltöötajad ei saa kindlale kliendigrupile spetsialiseeruda ega oma ülesandeid delegeerida, kuna enamasti töötab vallas vaid 1-2 sotsiaaltöötajat, ning nad peavad kõikide erinevate probleemidega tegelema ise. (Reilent 2012)

Sotsiaaltöötajate kurnatusel mängib rolli ka nõrk või üldse puuduv supervisioon, mis pikas perspektiivis võib kahjustada nii sotsiaaltöötajat kui ka klienti. Selg (2006) põhjendab supervisiooni vajalikkust väitega, et nii klient kui ka sotsiaaltöötaja vajavad kindlustunnet, et neid ei hüljata nende muredega vaid aidatakse, häda korral toetatakse ning vajadusel juhatatakse õigele teele – segaduses olev sotsiaaltöötaja mõjub kliendile pigem kahjustavalt. Supervisiooni olulisus on päevakorrallisem pigem valdades, kus sotsiaaltöötajad on ametis üksi, seevastu kahe või rohkema liikmega kollektiivides leiavad sotsiaaltöötajad aega, et teineteise probleeme lahendada ning teineteist superviseerida.

1.5 Nõukogude-aegsed keskuskülad

Maapiirkondades tehtav sotsiaaltöö (ja sotsiaalpoliitika) koondub suuremas osas vallakeskustesse ja keskusküladesse. Keskuskülad on põhiliselt nõukogude perioodil moodustunud vallakeskusteks muutunud alevikud. Nõukogude perioodil palju tööjõudu vajanud põllumajandusüksused meelitasid inimesi keskustesse mitmete tol perioodil linlike mugavustega: erinevate teenuste lähedus, keskkütte ja sooja veega kortermajad, asfalteeritud teed jm. pigem linnaelule iseloomulikud aspektid. Selline miniatuurne linnaelu ei olnud aga Nõukogude Liidu lagunedes enam jätkusuutlik. Ühismajandid likvideeriti, probleemina kerkisid vaesus ja tööpuudus, mida 1990. aastate alguses Eestis tärpanud sotsiaaltöö lahendamata pidi. Edasiste probleemidena kerkisid valdades päevakorda peamiselt rahvastiku vananemine ja väljaränne, aga ka arvukad kortermajadega seonduvad probleemid, mille staatus tänu muutunud sotsiaalmajanduslikule olukorrale kiiresti langes. Rahvastiku väljarändel ja vananemisel tuleks eristada ühelt poolt Põhja- ja Lääne-Eesti maakondi, kus toimub kiire majandusareng ning mis on paljudele noortele sihtkohtadeks ning teiselt poolt Kagu-Eesti maakondi, kus pensionäride osakaal rahvastikust on kõrge ning mis on rände lähtepiirkondadeks. (Tiit 2000) Selle trendi jätkumist kajastab ka 2013. aasta riigikontrolli aruanne - nimelt ei liigu inimesed tööle mitte maakonnakeskustesse üle Eesti vaid peamiselt Tallinnasse või Tartusse – viie aastaga on vähenenud tööealine elanikkond kõikides Jõgevamaa, Järvamaa, Lääne-Virumaa ja Valgamaa omavalitsustes. Vallakeskustes elamine on kaotanud oma endise prestiiži ning elanikke seal kinni hoidvaid tegureid on jäänud vähemaks; tõenäoliselt oleks lihtsam loetleda tegureid, mis inimesi keskustest linnadesse tõrjuvad.

1.6 Nõukogude-aegsete kortermajadega seotud probleemid maasotsiaaltöös

Maapiirkondade kortermajade pakutud elutingimused muutsid aastate jooksul elanike maapiirkonnas toimetulekuks vajalikke harjumusi. Olukorras, kus suurem osa elukorraldusest alates elupinnast, levinud sööklatest kuni stabiilselt madalate hindadeni oli tsentraalselt reguleeritud, on see ka mõistetav. Korter keskuskülas on jäänud nõukogude perioodi igandiks, kuid omab Annisti (2011) sõnul endiselt mõningaid eeliseid näiteks valla äärepiirkondades olevate talude ees.

Tori vallas magistritöö (2005) raames perede elutingimusi analüüsinud Nõmm väidab, et keskustes elamist tähtsustatakse isegi siis, kui elutingimused on kitsad ning pere lastel puuduvad oma toad, seevastu peetakse keskuste ressursideks kooli ja lasteaia lähedust ning bussipeatuse asukohta, kuna buss on sageli ainsaks transpordivahendiks, millega perekond liikuda saab. Keskuskülade kortermajade elanike täiendavaks ressursiks võib lugeda kortermajade juurde kuuluvaid maalappe, mille harimise tähtsus on mitmete tegurite tõttu tänapäevaks langenud. (ibid) Aiamaade tähtsuse languse teguritena võib välja tuua tehnika võimsuse ja kalliduse kasvu, mis on muutnud korterite juurde kuuluvate põllumaade harimise otstarbetult kalliks. Kokkuvõttes on odavam ja lihtsam aiasaaduste ostmine kohalikust poest. Nõmm (2005) kirjutab, et aiasaaduste kasvatamine aitab perede majanduslikku olukorda leevendada ning pakub jõukohast tööd ka lastele. Maapiirkonnas lastele tööharjumuse pakkumine on oluline nii noorsoo- kui ka sotsiaaltöö seisukohast. Keskuskülade kortermajades elavatel noortel on vähe võimalusi oma vaba aja sisustamiseks ning noortel puuduvad sageli ka võimalused leida mingisuguse tasu eest jõukohast rakendust. Aialappide harimise lõppemine ei võimalda kortermajades elades harjutada iseseisvaid maatöö oskuseid. Kui lisada sellele ka noorte töövõimaluste puudumine, võivad iseseisvad tööoskused mitte välja areneda. Pikas perspektiivis kolivad noored linna või välismaale.

Teravam on probleem siis, kui noore vanemad elatuvad peamiselt toetustest ning ei suuda lastele tööharjumusi õpetada. Tööpuudus on keskuskülade elanikele oluline teema, mis oli kõige pakilisem 1990. aastate alguses. Praeguseks on keskuskülade tööhõiveline seisukord stabiliseerunud ning ka mõnevõrra paranenud. Valdades asuvad enamasti küll mõningad ettevõtted, kuid need ei suuda tööd pakkuda kõikidele valla elanikele, mistõttu peavad keskuskülade elanikud otsima tööd suurematest linnadest või naaberriikidest. Kuna võimalikud töökohad asuvad peamiselt keskustes ning pikk vahemaa ja isikliku auto või bussühenduse puudumine võib takistada tööl käimist, eriti kui bussipileti hind on võrreldes saadava palgaga liialt kõrge. (Nõmm 2005) Seega võib olla kokkuvõttes majanduslikult otstarbekam elada töötü abirahast ning sotsiaaltoetustest. Sotsiaalabist elamine tekitab aga pikemas perspektiivis sügavamalt vaesust, heitumist ning elutingimuste halvenemist, seda eriti kortermajade tingimustes, kus töötuks jäädes tuleb endiselt tasuda kallite kommunaalteenuste eest ning puudub naturaalmajanduslik võimalus enda olukorra parandamiseks. Seega on transpordivõimaluste nappuses töötul võrdlemisi raske tasuva rakenduse leidmine ning seeläbi oma elukvaliteedi parandamine. Elu maal on kujunenud selliseks, et isikliku auto puudumisel on pere igapäeva elu korraldamine raskendatud, samas käib aga auto omamine peredele üle jõu

ning vallasise bussiliikluse graafikud ei sobi pere vajadustega. (Nõmm 2005) Seega on transport keskuskülade elanikele oluliseks ressursiks, mille puudumine võib olla mitmete järgnevate probleemide ajendiks, transpordi puudumine või ebapiisav liikumine muudab maa elavad pered oma tegevustes ja huvides üsna paikseks. Maal elavatel peredel on väiksemad valikuvõimalused oma elu korraldamiseks – töö leidmiseks, huvidega tegelemiseks – ning nad peavad igapäevaeluga toimetulekuks rohkem pingutama, seda situatsiooni raskendab veelgi ääremaal elamine piiratud transpordivõimaluste ja väikse suhtlusvõrgustikuga. (Nõmm 2005) Teisest küljest võimaldab aga maal elamine peredele oma elukvaliteedi parandamiseks kasutada naturaalmajandust ja kogukonnaelus osalemist. (ibid) Eelmainitud naturaalmajandust võib lugeda küll positiivseks ressursiks, teisalt tuleb nentida, et kortermajade tingimustes on naturaalmajandus muutunud tänaseks pigem ajaviiteks kui reaalseks elukvaliteedi parandajaks.

Maapiirkondade kahanenud elukeskkond mõjutab tervikuna kogu süsteemi – valda halduskorralduslikult, elanikke ja kogukonda ning sealhulgas ka sotsiaaltööd ja sotsiaaltöötajaid. Gutmann (2010) kirjutab, et sotsiaaltöötajad ja kliendid peavad väikestes kogukondades suhtlema lisaks nõustamisele ka muudes argipäevastes sotsiaalsetes süsteemides – maapiirkondade kogukondadele on iseloomulik väiksem ja intiimsem elustandard, kus igaüks tunneb kedagi või kellegi sugulast. Avatud ja vähem privaatsust pakkuv elukeskkond ei võimalda sotsiaaltöötajatel seega olla ainult sotsiaaltöötaja, vaid see sunnib neid täitma ka teisi ühiskondlikke rolle. Sarnane piiride hägustumine viib sotsiaaltöö välja vallavalitsuse kabinetist ning seeläbi paisub sotsiaaltöötajate tööaeg. Inimlike ressursside piiratuse tõttu võib seega väita, et sageli on sotsiaaltöötaja ametis 24 tundi ööpäevas. Isiklike tutvus- ja sugulussuhete ning kutsetöö ja eraelu läbipõimimise tõttu on sotsiaaltöötajal raske vältida topeltsuhteid, piiride seadmine ning konfidentsiaalsusreeglite järgimine on maakohas keerulisem kui anonüümses linnakeskkonnas. (Gutmann 2010) Seeläbi väljub sotsiaaltöötaja töö tema kabinetist, klientidega tuleb tegeleda nii külatänavatel kui ka koduväras. Sotsiaaltöö teoreetilisest seisukohast ei ole see tervitatav – kliendisuhe hägustub ning kvaliteetse sotsiaaltöö pakkumine võib olla raskem. Uurimuses selgus seevastu, et sotsiaaltöötajate seisukohast on aga tegu pigem positiivse nähtusega – see annab kinnitust, et sotsiaaltöötaja on kogukonnas usaldatud ning tema teadmisi vajatakse ning hinnatakse. Niisamuti võimaldab see kasutada kabinetis tehtava töö aega intentsiivsemate probleemide lahendamiseks. „Üsna varsti tööle asudes muutub töötaja kogukonnas selgesti nähtavaks nii klientidele kui teistele institutsioonidele. Kogukonna usaldust näitab, et minnes kohalikku

poodi sisseoste tegema, kipuvad kliendid kontakti otsima ja oma muredest väljaspool kontorit rääkima.“ (Gutmann 2010: 23) See näide iseloomustab ilmekalt mitteformaalsete suhete osatähtsust maakeskkonnas, aga ka seda, kuidas on sotsiaaltöötajal võimalik saada kogukonna osaks ning saavutada kohaliku elanikkonna usaldus. Võrdluses linnasotsiaaltööga on seega usaldus üheks sotsiaaltöötaja töö edu võtmeteguriks, leiab Marge Gutmann oma 2010. aastal kaitstud magistritöös.

Probleemipüstitus

Maasotsiaaltööd on paljudes maailma riikides juba aastaid käsitletud eraldi valdkonnana ning seda on ka suhteliselt palju uuritud. Põhiliselt on maasotsiaaltöö arendamine ja uurimine omane suurtele riikidele, milles on ulatuslikke hõreda asustusega piirkondi. Eesti maaelu arengukava (2013) andmetel on Eesti Euroopas üks hõredamalt asustatud alasid: keskmiselt 31 inimest ruutkilomeetri kohta, maapiirkondades aga vaid 18 inimest. Nende andmete põhjal on ka Eestis põhjust rääkida maasotsiaaltööst. Mitmete (suur)riikide maasotsiaaltöö kohta on ilmunud suhteliselt palju kirjandust, samas teame Eesti sotsiaaltööst siiani võrdlemisi vähe.

Maasotsiaaltöö ei ole Eesti mõistes teaduslik termin, vaid pigem maapiirkondades kujunenud konstrukt seal tehtava sotsiaaltöö eristamiseks linnas ja linna tüüpi asulates tehtavast sotsiaaltööst.

Maasotsiaaltöö mõistet tutvustas Eesti sotsiaaltöötajale esimesena Marju Selg (2006). Maasotsiaaltööd on Eestis varem uurinud oma magistritöodes Marge Gutmann (2010) ja Karis Reilent (2012), viimane keskendus maasotsiaaltöötaja isikule. 2005. aastal uuris Erika Nõmm lastega perede olukorda maapiirkondades, kuid maasotsiaaltöö mõistet ta ei kasutanud. Puudub aga uurimus, mis keskenduks sotsiaaltöötajate kogemustele seoses maapiirkondade kortermajade probleemistikuga. Käesolevas töös püüan uurida nimetatud probleeme ning seeläbi anda panuse Eesti maasotsiaaltöö paremaks mõistmiseks.

Käesoleva töö põhilised uurimisküsimused on järgmised:

- Millisena näevad maasotsiaaltöötajad maal töötamise eripära?
- Kuidas kirjeldavad sotsiaaltöötajad keskuskülade arengut alates Eesti taasiseseisvumisest?
- Millised on nõukogude-aegsete kortermajadega seotud probleemid sotsiaaltöötaja vaatepunktist?

Andmekogumisintervjuude teemaplokkide kujundamisel lähtusin uurimisküsimustest.

2. Meetod

2.1 Meetodi valik

Uurimuse läbiviimisel kasutasin kvalitatiivset uurimismeetodit. Viisin läbi poolstruktureeritud intervjuud sotsiaaltöö spetsialistide ja lastekaitsetöötajatega, mis võimaldas uurimuses osalejatel arutleda käsitletavatel teemadel oma sõnadega ja välja tuua just neid mõtteid ja praktilisi kogemusi, mis nende jaoks kõige olulisematenä tundusid. Ettevalmistatud kava võimaldas samas intervjuu käiku juhtida.

2.2 Uurimuses osalejad ja andmekogumine

Uurimuse intervjuud viisin läbi kuue sotsiaaltöötajaga kolmest vallast. Valdade valikuni juhatas mind juhendaja Marju Selg. Sotsiaaltöötajate isikute anonüümsuse säilitamiseks olen asendanud valdade nimed vastavalt intervjuude järjekorrale tähtedega A, B ja C. Valdade valikute teemal on oluline mainida ka vallakeskuste kaugust suurematest linnadest ning tuli jälgida, et need poleks linnadele liiga lähedal. Vastasel juhul oleksin võinud vaadelda linnaäärseid valdasid kui suurema linna magalarajoone ning arusaama kujundamine maaelust ja maasotsiaaltööst oleks jäänud välja kujundamata.

Uurimuses osalejate valiku ainsaks kriteeriumiks oli ametialane kuuluvus. Intervjueeritavate seas oli nii samas vallas ja keskuskülas elavaid inimesi kui ka kaugemalt valda tööle käivaid spetsialiste. Selline elukohtade erinevus andis intervjuude käigus mitmeid häid võrdlusmomente, kuidas elukoht ning eelnev töökogemus võivad sotsiaaltöötaja arvamust teatud küsimutes mingis suunas mõjutada. Võrdlusmomendi andis ka see, kas osalejad olid teinud sotsiaaltööd ka teistes keskkondades. Intervjuude käigus põhjustasid need erinevused küll teatavaid vasturääkivusi kuid üldiselt lisab see väärtust, kuna vaatleb mitmest küljest sotsiaaltöötajate endi kogemusi ning elu- ja töökoha aga ka töökogemuse kaudu põhjendab lisaks nende erinevuste tekkimist.

Intervjuud viisin läbi kolmes Jõgeva maakonnas asuvas vallas. Sotsiaaltöötajate jaotused intervjuudes, nende tööstaži vallas, täpse ametinimetuse ning elukohad olen välja toonud tabelis 1.

Esimese intervjuu viisin läbi vallas A sotsiaaltöö vanemspetsialisti ja sotsiaaltöö- ja lastekaitsepspetsialistiga. See vald asus suurematele linnadele – Tartule ja Jõgevale – kõige lähemal ning minu kolmest külastatud vallas oli see rohkem kui 2000 elanikuga suurim. Vallas on 1 alevik ning üle 20 küla. (Eesti Statistikaamet)

Teise intervjuu viisin läbi vallas B sotsiaaltöö peaspetsialisti, sotsiaaltöö spetsialisti ja lastekaitsepspetsialistiga. Minu intervjuueeritavatest valdadest oli vald B rahvaarvu suuruselt teine. Selles vallas elab üle 1500 inimese. Vallas on 2 alevikku ning üle 20 küla. (Eesti Statistikaamet) Vald asus Tartust küllaltki kaugel ning oli lähemal Jõgevale, kuid sotsiaaltöötajate hinnangul oli nende vald geograafiliselt heas asukohas.

Viimase intervjuu viisin läbi vallas C. Vallavalitsuse sotsiaalosakonna kabinetis tervitas mind üksinda sotsiaaltöö spetsialist. Selle valla rahvaarv jääb alla 1500 inimese, mis muudab selle minu uuritud valdadest kõige väiksemaks. Vald C asus suurematest linnadest kõige kaugemal. Vallas asub alla 10 küla. (Eesti Statistikaamet) Vallas C puudusid nõukogude perioodil ehitatud kortermajad, mis ühest küljest piiras töö valmimiseks vajalike allikate hankimist. Teisalt oli selles vallas esindatud aga tugevam kogukond ning suuremal määral mitteformaalsed suhted, mis andis kokkuvõttes hea tasakaalu maa- ja keskusküla elu vahel.

Tabel 1. Sotsiaaltöötajad valdades.

Vald	Sotsiaaltöötaja	Ametinimetus	Elukoht	Tööstaaž vallas
A	A1	Sotsiaaltöö vanemspetsialist	Vallas	>10a
	A2	Sotsiaaltöö- ja lastekaitsepspetsialist	Vallast kaugel	<5a
B	B3	Sotsiaaltöö peaspetsialist	Vallas	>10a
	B4	Lastekaitse spetsialist	Valla äärealal	<5a
	B5	Sotsiaaltöö spetsialist	Vallas	<5a
C	C6	Sotsiaaltöö vanemspetsialist	Vallas	<10a >5a

Sotsiaaltöötajaid intervjuerides kasutasin vaba vestluse vormi, pidasin oluliseks eelkõige kuulata sotsiaaltöötajate endi kogemusi. Vestluse vorm võimaldas intervjueritavatel tunda end vabalt ning rääkida asjadest, mis nende jaoks antud valdkondades esimesena meenusid, kõige olulisemadena tundusid ja ka kõige meeldejäävamad olid olnud.

Intervjueerimisel tahtsin lähtuda neljast teemast: maasotsiaaltöö eripäradest, keskuskülade arengust viimase 24 aasta jooksul, nõukogude-aegsete kortermajadega seonduvast ning nendest majadest sotsiaaltöötajate füüsilise töökeskkonnana. Nendes neljas teemas orienteerumiseks pidasin vajalikuks koostada täpsustavad küsimused, mis aitaksid mul vestluse käiku juhtida ning katta kõik enda poolt uuritavad valdkonnad. Vestluse käigus pidin küsima ka mõningaid täpsustavaid küsimusi, kui hetkeline olukord seda võimaldas. Mõningatel juhtudel liikusid sotsiaaltöötajad intervjuu teemades liialt kiiresti edasi, neil juhtudel pidin neid peatama lubadusega nende teemade juurde hiljem tagasi tulla. Teemade järjekord oli kõikides intervjuudes sama, et lihtsustada hilisemat analüüsi. Küll aga ei olnud intervjuud teineteisega äravahetamiseni sarnased – paljuski lähtusin ka sellest, mida sotsiaaltöötajad ise intervjueerija seisukohalt kõige olulisemaks pidasid. Alustasime vestlusi alati üldisemast teemast (maasotsiaaltöö) ning liikusime loogiliselt kitsamale (kortermajad töökeskkonnana). Planeeritud vestluse teemad võimaldasid mul pärast esimest intervjuud tunda end vestlustes kindlamalt.

Intervjuud viisin läbi 2014. aasta märtsis ja aprillis. Esmalt võtsin valdade sotsiaaltöötajatega ühendust e-kirja teel, kuid ilmselt suure töökoormuse tõttu jäid mu kirjad (ühe erandiga) vastusetu. Seejärel leppisin intervjuud kokku telefoni teel. Oluline oleks veel mainida, et mõningate sotsiaaltöötajatega ühenduse saamiseks pidi varuma hulga kannatust – sotsiaaltöötajate kiire ajagraafiku tõttu pidin enne kontakti saamist helistama mõnda valda mitu korda mitu päeva järjest. Ühes vallas ei leitud minuga kohtumiseks aega, teises vallas ei saanud intervjuud läbi viia, sest sotsiaaltöötajad oleksid minu jaoks aega leidnud töö kirjutamise aspektidest liiga hilja. Teistes valdades toimusid kohtumised tööädala lõpus.

Intervjuud viisin läbi üksinda. Palusin ka intervjueeritavaltel luba vestluse salvestamiseks, lubades, et lindistatud vestlus ei saa avalikuks kolmandatele osapooltele. Intervjuude alguses tutvustasin lühidalt ennast ning töö eesmärgi. Lühidalt tutvustasin ka plaanitava intervjuu kava ning täpsustasin, et sooviksin intervjuud läbi viia pigem vestluse vormis ja mitte liialt laskuda täpselt piiritletud küsimustesse. Intervjuude alguses olid sotsiaaltöötajad pisut kõhklevad ja kahtlevad seisukohal, kas nad suudavad mu küsimustele vastata kuid intervjuude käigus möödus see väga kiiresti. Intervjuud kestsid umbes tund aega. Pärast intervjuu n.-ö. ametliku osa lõppu vestlesime sotsiaaltöötajatega üldistel erialastel teemadel. Tunti huvi ka minu teemavaliku vastu.

Intervjuude läbiviimiseks sõitsin valdadesse autoga. Bussidega liiklemine oleks olnud ülimalt aeganõudev. Seeläbi kogesin ka isiklikult probleemi transpordiga, millest on juttu ka käesoleva töö teistes peatükkides. Pärast intervjuude läbiviimist liikusin ka keskuskülades ringi, et saada lisaks intervjuule keskusküladest vahetumat kogemust.

Analüüsimeetod

Andmete analüüsimisel kasutasin temaatilise analüüsi meetodit. Temaatilise analüüsi kodeerimine on protsess, milles andmestikest eristatakse kindlad teooriad. (Ezzy 2002) Andmete analüüsimiseks valisin temaatilise analüüsi uuringu pidades silmas tulemuste usaldusväärsust. Ezzy (2002) kirjutab, et temaatilise analüüsi käigus tekkivaid kategooriaid ei ole võimalik enne andmete kodeerimist ette näha. Teisisõnu ei ole võimalik uuringu tulemusi enne analüüsi läbiviimist ette ennustada. See muudab uuringu tulemused tõsiseltvõetavamaks, kuna ei võimalda uuringu läbi viimisel suhtuda uurijal teemasse eelarvamustega.

Andmestikega töötamine jagunes neljaks etapiks. Esimeseks sammuks oli helifailide transkribeerimine, milleta oluks andmete edasine uurimine võimatu. Temaatilise analüüsi läbi viimisel jagasin Ezzy (2002: 93) põhjal kodeerimise avatud kodeerimiseks, telgkodeerimiseks ja selektiivseks kodeerimiseks.

Pärast helifailide transkribeerimist alustasin avatud kodeerimisega. Selle käigus tutvusin saadud andmestikega ja võrdlesin nende mahtu. Selle käigus tekkisid esialgsed kategooriad ning analüüsi edasisest käigust esmased arusaamad. Esialgsete kategooriate tekkides liigitasin tekkinud koodid alakategooriatesse. Järgmiseks kasutasin telgkodeerimist, mille käigus tekkisid põhikategooriad. Põhikategooriate loomine võimaldas aru saada sellest, millistel tingimustel kindlad koodid esinevad. Telgkodeerimise käigus õppisin saadud andmestike lähemalt tundma, mis muutis edasise analüüsi käigu lihtsamaks. Telgkodeerimisele järgnes selektiivne kodeerimine, mis aitas leida kindlad tuumkategooriad, mis seni tekkinud koode ühendas. See aitas ka mõista kuidas on tuumkoodid ning ülejäänud koodid seotud.

Analüüsi käigus aitasid mul koodide määramisel juhendada intervjuu uurimisküsimused. Küsimustele toetumine võimaldas mul uurimuse üldisest teemast mitte liialt kõrvale kalduda. Andmestikega töötamisel võrdlesin pidevalt tekkinud koode, et leida andmestikes sarnasusi ja erinevusi.

3. Analüüs ja arutelu

Käesolevas töös esitan tulemused ning nende analüüsi ja tõlgendused paralleelselt. Tulemuste analüüsil olen kasutanud transkribeeritud intervjuudest erinevate valdade sotsiaaltöötajate tsitaate, mis analüüsis esitatud teemadega haakuvad. Tulemused olen esitanud vastavalt avatud kodeerimise teel tekkinud kategooriatele.

3.1.1 Maasotsiaaltöö eripära

Maasotsiaaltöö eripära selgitamise eelduseks on vastava võrdlusmomendi, linnasotsiaaltöö kogemuse olemasolu. Intervjuudes sotsiaaltöötajatega selgus, et eripära tajumine on lihtsam neil, kellel on olemas ka töökogemused teistsugustest keskkondadest.

„Iga praktikaga tulevad suured teadmised ja kogemused, aga teisest küljest hoiavad need inimest kinni ühes lahenduses. Ja see konfidentsiaalsuse küsimus, loomulikult, mina ei ela siin, mina tulen teen oma töö ja lähen ära ja tema elab siin ja loomulikult kui temale asju räägitakse siis on igal inimesel juba oma arvamus, et mis temast saab. Minuga on nii et inimene peab mõtlema, et huvitav, kas talle võiks rääkida või ei võiks talle rääkida. On tajutav selline liini all hoidmine, et mitte kõike, mitte lõpuni ja mitte päris aus olla.“ (A2)

Sellele tuginedes võib väita, et linnasotsiaaltöö kogemus mõjutab sotsiaaltöö teatavaid hoiakuid ning maapiirkonna kogukonna tajumist. Näeme, et linna- ja maasotsiaaltööd on erinevad. Teisalt kehtib sama ka kogukonna kohta – olles kohaliku elanikkonna jaoks võõras, tajub sotsiaaltöötaja teatavat usalduse puudumist, mis on sotsiaaltöö tegemise seisukohast takistav. Klientide puhul on märgatav teatav enese alalhoid, mis mingil põhjusel ei lase olla sotsiaaltöötajaga lõpuni aus. Linnasotsiaaltööga võrreldes tundub taoline usaldamatus võrdlemisi hoomamatuna, kuna võib eeldada, et vähemalt kliendi seisukohalt on linnakontekstis suurem anonüümsus pigem positiivne ressurss, kuna võimaldab kliendil säilitada teatavat privaatsust, kuid seega jätkata ka segamatult oma ebakohast eluviisi.

Oluline maasotsiaaltöö eripära on sotsiaaltöötajate ajaliste ressursside piiratus ning tegevusvaldkondade ulatus, millega sotsiaaltöötaja tegelema peab.

„Nagu me aru saame on linnas valdkonnad väga spetsiifilised, töötajad tegelevad konkreetse osaga aga maasotsiaaltöö on tõesti sünnist surmani ja kõik mis sinna vahele inimesega koos käib.“ (B3)

Seega tegeleb sotsiaaltöötaja maal kliendi probleemidega kogu inimese elukaare kestel. Sotsiaaltöötajal ei ole võimalik maal töötades delegeerida erinevaid ülesandeid või kliente teistele spetsialistidele nagu seda saab teha linnas, kus erinevate probleemidega tegelevad erinevad töötajad ja asutused. Sarnane kõikehõlmav sotsiaaltöö eeldab aga mõnevõrra teistsugust tööpraktikat, mis omandatakse enamasti töö käigus.

Maasotsiaaltöö eripärade alla võib linnakeskkonnaga võrreldes liigitada ka klientide ja kohaliku kogukonna erinevad vajadused.

„Maasotsiaaltöö põhi siuksed märgusõnad on võib-olla inimeste toimetulek.“ (C6)

Maapiirkonna kontekstis võime rääkida erinevate tegurite tulemusel suuremast majanduslikust toimetulemusest, mis tingib ka suurema vajaduse sotsiaaltöö järele. Vajadust toimetuleku parandamiseks toetab ka sissejuhatuses kirjeldatud maaelu arengukava (2013) andmed maarahvastiku SKP-st.

Silmapaistev erinevus seisneb ka anonüümsuse puudumises. Tulenevalt väiksest keskkonnast on palju probleeme teistele kogukonna liikmetele nähtavad, mistõttu ei ole võimalik probleemide maha vaikimine või nende varjamine viisil, nagu seda saab teha linnades, mis oma olemuselt on anonüümsust pakkuvad.

Maasotsiaaltöö olemuslikkusest rääkides peame keskenduma aspektidele, mis on fundamentaalselt erinevad linnakeskkonnas tehtavast sotsiaaltööst. Intervjuude käigus töid sotsiaaltöötajad välja sotsiaalametnike suure töökoormuse, mistõttu ei kesta maasotsiaaltöö kellast kellani vaid tööpäevadel. Sotsiaaltöötajate töökoormust puudutavates küsimustes jõudsid sarnastele järeldustele ka Annist (2011) ja Reilent (2012). Tulenevalt mainitud sotsiaaltöötajate kohustuste arvukusele tuleb kliente nõustada ning nende kiireloomuliste muredega tegeleda ka väljaspool tööaega ning nädalavahetustel.

Kui kogukonnale võrdlemisi võõra sotsiaaltöötaja suhtes näitavad kliendid üles teatavat usaldamatust, võib vastandina välja tuua klientide liialt familiaarsed suhted sotsiaaltöötajatega, kes on vallas elanud kauem.

Sotsiaaltöötaja sõnul: *„Tema läheb kauplusesse või apteeki ja tema poole ei pöördu mitte keegi mitte kunagi selle pärast, et tülitatakse ikka ametlikult tema töökohas. Aga*

kui mina lähen kauplusesse siis võetakse ikka varrukast kinni, et kuule, mis sa arvad, ma tahaks küsida võib-olla seda või toda või. On ikka selliseid asju.“ (A1)

Selliseid näiteid töid välja sotsiaaltöötajad kõigis kolmes vallas. Seega tuleb sotsiaaltöötajatel tegeleda klientidega sisuliselt igal ajal ja igal pool ning lahendada klientide muresid ka selleks sobimatutes kohtades.

„Loomulikult selles mõttes ei ole minu tööaeg kaheksast kuueni vaid kohati on tunne, et ongi 24/7 sest on osa inimesi, kes tulevad mulle koju oma murega, peab ka neid aitama ja selles mõttes siin küla vahel liikudes või (koha nimi) poes käies kui ikka mõni inimene mind näeb, kes pole jõudnud siia (vallamaja) tulla või siis ta ikkagi pöördub ja siis seal poes või siis tänavanurgal seda abi või nõu anda saan siis selle võrra ma annan.“ (C6)

Keskuskülade sotsiaalametnikel ei ole selle tõttu võimalik töö- ja eraelu vahele konkreetset piiri tõmmata. Sarnastest juhtumitest kirjutavad ka Annist (2011) ning Reilent (2012), mistõttu võib oletada, et selline nähtus on maasotsiaaltöös levinud. Linnasotsiaaltöoga võrreldes võib seega välja tuua asjaolu, et tööülesandeid või ka muid kogukonna vajadusi ei ole võimalik kellelegi delegeerida - esinevate probleemide ja väiksemate jooksvate kriisidega tuleb iseseisvalt toime tulla.

Kiireloomuliste probleemide kohta ütleb üks sotsiaaltöötaja:

„On ka värava taha tulnud. Ja ka laupäev ja pühapäev ja kui helistatakse ja öeldakse, et tuleb minna siis tulebki minna. Küll on nii et üksik memm on kukkunud ja kiirabi vaja kutsuda, surmad ei küsi aega ei kohta.“ (B3)

Sellest lähtuvalt võib väita, et maasotsiaaltöö tegeleb kõikjal kogukonnas väga laia ringi probleemide lahendamisega, mis tihtipeale ületavad sotsiaaltöö piirid, kuid mida ei ole võimalik ametkondade ja personali vähesuse tõttu suunata ka kellelegi teisele.

Maasotsiaaltöö olemuslikkusest rääkides on oluline mainida ka sotsiaaltöötajate elukohta kui avalikku informatsiooni ja sotsiaaltöötaja aega kui kogukonna ressursi. Maal töötades ning seal ka elades on intervjuude põhjal võimalik väita, et klientidega tuleb tegeleda igal ajal ning nii privaatses kui ka avalikus ruumis.

„Ega nad tulevad koju ukse taha. Kui sa oled nii palju aastaid siin elanud, siis ma ei lükka ust kinni ja ei ütle niimoodi, et kui on tavaline ja ei ole purjus inimene, et siis ikka ma ei tea sulle siit kodust praegu vastata, et ma pean paberi pealt mõnda asja

vaatama, et tule ikka valda või. Aga kui mõne lihtsama küsimusega tulevad, et kas ma peaksin avalduse esitama või mis ma peaksin sinna kaasa võtma, no ikkagi ma räägin nendega seal kodus ära, et olgu ta siis laupäev või pühapäev.“ (A1)

Selle põhjal võib väita, et sotsiaaltöötajad on teatava privaatsuse puudumisega leppinud ning ei püüa seda tingimata muuta, kui nende poole pöörduvad inimesed on kained. Küll aga püütakse kliente ikkagi suunata pigem töösisesele ajale.

„Ega ma ei aja teda ära kui ta tuleb laupäeval ja tal on mingi probleem, mida on vaja kohe lahendada.“ (B4)

Pakilisemate probleemidega tuleb maasotsiaaltöös tegeleda aga koheselt. Eelnevale tuginedes selgub, et maasotsiaaltöö olemuslikkuse üks põhilisi külgi on rangete suhtlusreeglite puudumine ning võrdlemisi laiaulatuslik familiaarsus, mis puudutab sotsiaaltöötajate isiklikku aega ning sotsiaaltööd ja selle toimumiskohti. Keerulisi olukordi tekitab ka eelkõige inimlike ressursside vähesus, mis muudab sotsiaaltöö mõningate aspektide läbiviimise kiireloomulisemate küsimuste valguses võimatuks.

„Me töötame ju ainult kahekesi terve valla pale – meil ei ole ühtegi koduhooldustöötajat, meil ei ole mitte kedagi, me teeme kõik oma töö ise ära, peame neid üksikuid inimesi arstide juurde tooma ja sealt ära, on vaja surmaga tegelda, krematooriumisse, matta, kõike peame tegema. Meil ei ole võtta kuskilt varnast ja siis panedki oma mõtte tööle et kes aitaks sul seda teha.“ (A1)

Inimlike ressursside puuduses jääb igapäevane töö sageli tahaplaanile. Maal töötamine nõuab sotsiaaltöötajalt oma aja oskuslikku planeerimist ning aja kui ressursi piisavat olemasolu. Ajapuudusest räägivad ka teiste valdade sotsiaaltöötajad:

„Tööd on hästi palju, me jõuame palju tegeleda tule kustutamise, aga süvitsi on vaja ka minna. Õnneks on meid siin kolm, nii et me jõuame nagu niimoodi hargneda ja oma valdkonnas tegutseda. Lastekaitse tegeleb oma poolega, et kui oleks päris üksi siis ei jõuakski seda poolt käsitleda.“ (B3)

„Üks osa tööst peaks olema just sotsiaaltöö arendamine ja erinevate projektide koostamine aga selline ja päev-päevalt jääb selle jaoks kahjuks vähem aega kuna ütleme neid toetusi ja nende menetlemine ja kõik muu ja kodukülastused võtavad nii palju aega, et ega selle nii öelda arendustöö jaoks palju aega ei jää.“ (C6)

Hea kollektiiv on maasotsiaaltöös oluline ning selle olemasolu võimaldab tegeleda probleemidega laiemalt. Üldiselt ei jää aga maasotsiaaltöös aega üle ennetustööks, mis on kogukonna vajaduste kontekstis suur puudujääk, millele peaks juhtima laiemat tähelepanu. Pikas perspektiivis võimaldaks sotsiaaltöö arendamine ennetada mitmete probleemide teket ning aitaks kaasa jätkusuutlikuma kogukonna loomisele. Kuni ennetustööle pole leitud maasotsiaaltöös kindlat väljundit, jääb sotsiaaltöö ülesandeks pigem nõ. tulekahju kustutamine.

3.1.2 Sotsiaaltöötaja amet maal

Sotsiaaltöötaja elukutse omadused maapiirkonnas sõltuvad suuresti sellest, kas sotsiaaltöötaja elab vallakeskuses või vallast kaugemal. Esimesel juhul tuleb ametiülesannetega tegeleda ka töövälisel ajal, teisel juhul ei ole füüsiliselt võimalik klientidel sotsiaaltöötajat kogu aeg kätte saada, mistõttu on teatava distantsi loomist töötaja ning kogukonna vahele võimalik vaadelda sotsiaaltöötaja aspektist mõnevõrra kergendavalt. Teisalt ei saa siis aga tekkida sotsiaaltöötaja kui kogukonnaliikme rolli, mis muudab sotsiaaltöö läbiviimist töötaja jaoks raskemaks, kuna puudub teatav usaldus, millest kirjutasin ka eelmistes peatükkides.

Maasotsiaaltöö olulise ressursina töid sotsiaaltöötajad välja võrgustikutöö – sotsiaaltöötajad teavad, kellele helistada või kuhu pöörduda, kui klient ei ilmu vastuvõtule või on muud moodi kättesaamatu.

„Võrgustikutöö veel selles mõttes, et kui me ei saa klienti kätte, siis maal on ju täpselt teada, et kellele tuleb helistada, et aru saada mis seal täpselt toimus. Linnas sa tihtipeale ju ei saagi kliendist midagi teada peale selle, mis klient ise tahab öelda aga maal seda muret ei ole.“ (A2)

Võrgustikutöö tähtsuse toovad välja ka Gutmann (2010), Annist (2011) ja Reilent (2012). Võrgustike tõttu ei ole kliendi probleemid sotsiaaltöötaja eest varjatud, mis ühest küljest aitab sotsiaaltöötajal kliendiga tegeledes lähtuda probleemi kõikidest aspektidest, seega võib võrgustikke näha infovahetuskanalitena. Kliendi konfidentsiaalsuse seisukohast on liigne avatus aga kahjulik, kuna ei võimalda kliendil hoida saladusi, mida kliendid ehk hoida tahaksid. Kogukonnasiseses võrgustikutöös mängisid mõne aja eest olulist rolli postiljonid.

„Siin on ikkagi niimoodi et tullakse, tuleb ütleme, külas käisid meil teada postiljonid, nad olid kõik kohalikud inimesed ja nad tulid selle infoga valda kui neil oli infot

vanainimeste kohta või lastega perede kohta, et ta käis seal ja viis näiteks pensioni ja siis nägi olukorda, tuli, ütles, et kuulge minu meelet te võiksite minna sinna kodukülastust tegema, minu silma järgi oli seal nii ja nii ja nii. Muidu me siia (vallamajja) ei näe ja kuule ju.“ (A1)

Informatiivsed võrgustikud lihtsustavad maapiirkondades sotsiaaltöötajate tööd. Maal töötanud sotsiaaltöötajad peavad tööd lihtsustavaks aspektiks ka kliendi tausta ja perekonna tundmist. Siinkohal selgub huvitav erinevus nii linnas töötanud ja ainult maal töötanud spetsialistide vahel – maal töötanud spetsialistide sõnul ei oskaks nad täiesti võõra inimese probleemide lahendamisel kuskilt alustada ning tekiks võõristav tunne.

„Mul on nende perede taustasid rohkem teada ja alati ei olegi see ehk kõige parem, tekib mingi eelarvamus /.../ inimene kes tuleb täitsa puhtalt lehelt, ei tunne ja ei tea ja siis ta võtab teda kui lihtsalt klienti ja hakkab tööd tegema aga minul siin kõrvade taga juba miskit liikub, et ei tea.“ (A1)

Nõustuvad ka teiste keskuskülade sotsiaaltöötajad, kes samas piirkonnas elavad:

„Tegelikult on hea, et väikses piirkonnas me teame neid inimesi, me tunneme ja me teame tagapõhja. /.../ Väikse koha omapära on just see, et meie töös on see väga hea, et me teame ikkagi seda peret, me tunneme, teame kui midagi hakkab seal, erivajadusega inimese puhul, kui hakkab seal midagi teisiti toimuma, mis see tähendab, et hakkab nüüd see aktiivne periood kätte jõudma.“ (B3)

Teine sotsiaaltöötaja täiendab lisaks:

„See (koha väiksus) on kindlasti pluss, et sa tead, ma ei kujuta ette kui oleks päris võõrad, et ei tea ja on kuskil kaugel ja siis on mingi probleem et mida sa pead hakkama lahendama et.“(B4)

Seega oskavad väikses kogukonnas kliente, nende probleeme ja käitumist eelnevalt tundes sotsiaaltöötajad potentsiaalseid ohte ette näha ning vastavalt reageerida. Kogukonna ja klientide tausta tundmist võib lugeda üheks maasotsiaaltöötaja ressursiks, kuna sotsiaaltöötajate sõnul aitab see kokkuvõttes nende tööle kaasa.

3.1.3 Väikse kogukonna olemus

Keskuskülad ja maakohad on linnakeskkondadest mitmes aspektis erinevad. Seda nii otsese elukeskkonna kui ka sotsiaaltöö lähtekohast vaadatuna. Väikse kogukonna olemusest rääkides on oluline käsitleda ka väikses kogukonnas eksisteerivaid linnakeskkonnaga võrreldes mitteformaalseid suhteid – inimesed tunnevad üldiselt teineteist juba pikka aega, seda nii ametiseselt kui ka eraeluliselt, kogukond on selle liikmetele avatum – seeläbi on probleemid silmapaistvamad kuid samas puudub ka anonüümsus, saladuste ja eraelu hoidmine on raskendatud. Üldises plaanis hindasid sotsiaaltöötajad keskuskülade ja valdade kogukondi toetavateks, välja on kujunenud teatav kogukonna toetus nõrgemate suhtes, tõrjumist ja sildistamist esineb vähe. Toetava kogukonna väitega ei nõustunud oma uurimuses Annist (2011), leides, et maapiirkondade kogukonnad on pärast Eesti taasiseseisvumist pigem suhtlusest eemaldunud. Nii hea kui ka halvana toovad sotsiaaltöötajad välja üle sotsiaaltöö piiride laskumist – teisisõnu tuleb ette olukordi, kui tehtav töö kuulub pigem tugiisiku ja nõustaja kui sotsiaaltöötaja vastutusalasse. Samas ei ole aga valdades tugiisiku ametikohti, mistõttu peab vajamineva töö ära tegema sotsiaaltöötaja.

„Väikeses kogukonnas minu silma järgi vahest laskutakse üle selle sotsiaaltöö minu taluvuse piiri, kust edasi ei lähe mitte sotsiaaltöö vaid on juba tugiisiku ülesanne või midagi niisugust. Et seda piiri on vahest raske hoida. Ma panin tähele et esimesel aastal kui ma tööd hakkasin tegema siis oli alati läbirääkimiste küsimus, et minu jaoks lõppes sotsiaaltöö selle koha pealt ära aga tema jaoks see venib ja venib täpselt selle väikse kogukonna olemusega. See on kust poolt vaadata – võib olla hea aga see võib olla ka takistav.“ (A2)

Tugiisiku puudumine toob seega sotsiaaltöötajatele kaasa täiendavaid ülesandeid. Samuti võib väikse kogukonna olemuse üheks osaks lugeda sotsiaaltöö piiride ja rollide hägustumist. Personali vähesusega seoses kurdavad sotsiaaltöötajad füüsilise jõu puudumise üle, näiteks haige inimesi tõstmine, mida on naisterahvastel lihtsalt raske teha, kuid millega tuleb lihtsalt hakkama saada. Mainitakse ära, et maal tehtav sotsiaaltöö läheb kaugemale, kui linnas tehtav sotsiaaltöö, kuna linnakeskkonnas on erinevate probleemidega tegelemiseks eri asutused ja spetsialistid. Kriiside ja erakorraliste situatsioonide ilmnedes jäävad sotsiaaltöö jooksvad ülesanded tahaplaanile ning seetõttu kannatavad ressursside vähesuse all ka kliendid, kellega sotsiaaltöötajad erakorraliste situatsioonide tõttu tegeleda ei saa.

„Praegu on ilmselgelt näha, et meie mõlema ressursid on ikka ilmselgelt ära kasutatud, et niipea kui tekib erakorraline olukord, kukub jooksev töö kohe kokku. Niipea kui tuleb põleng, surm, vaja arsti juurde viia või arsti juurest tuua, siis kõik muud asjad kukuvad kaugemale aga väga palju asju on sotsiaaltöös ju täpselt kuupäevalised, mis on vaja selleks kuupäevaks ära teha. Ja puhtfüüsiliselt ka, lihtsalt meie tööpäev kipub venima. Ka täpselt see, et ta läheb poodi ja inimesed sikutavad teda.“ (A2)

Inimlike ja rahaliste ressursside puudus tekitab seega probleeme, kus igapäevaste ülesannetega tegelemine on raskendatud või võimatu. Samuti tuuakse välja vähest rahalist ressursi ja probleeme transpordiga tulenevalt valla ja keskuste laialivalgusest – teenus ise võib olla väga odav või isegi tasuta, kuid kliendi transport teenuseni (või vastupidi) võib muuta teenuse rahaliselt otstarbetult kalliks, mistõttu jääb klient lõppeks teenusest ilma.

„Rahalisi ressursse kahjuks jääb napiks, kõiki teenuseid meil siin koha peal ei saa pakkuda ja siis muidugi transpordi küsimused kuna meie vald on hästi laiali-hajali.“ (B3)

B4 täiendab: *„Inimese võimalus teenuse juurde pääseda jääb tihtipeale transpordi taha, et see on kallim osa sellest asjast.“*

Transpordist ning valdade suurtest vahemaadest saavad alguse mitmed probleemid, kuna paljudel klientidel ning elanikel puudub isikliku transpordi võimalus, vallasisesed ühendused on aga liialt kallid või liiguvad halbadel aegadel ja ebapiisavatel graafikutel. Transpordiga ja ressurssidega seoses võib välja tuua ka selle, et alati ei ole võimalik kõiki teenuseid kohalikul tasandil pakkuda.

„Maapiirkonna miinuseks on see, et teatud teenused, mida võiks pakkuda ja peaks pakkuma omavalitsus, on see, et meil puuduvad selleks lihtsalt rahalised vahendid.“ (C6)

Seega tuleb ressursipuuduse kontekstis valida pakutavatest teenustest need, mille järgi on suurem nõudlus või mille pakkumine on lihtsalt odavam.

3.1.4 Elanikkonna suhtumine

Keskuskülades on elanikkonna suhtumine sotsiaaltöösse elanikkonna väiksuse tõttu oluliselt silmapaistvam kui linnas. Kui linnakeskkonnas jääb sotsiaaltöö vaateväljast väljajäävate

inimeste arvamus ja suhtumine sotsiaaltöösse ja sotsiaaltöötajatesse võrdlemisi märkamatuks, siis maakeskonnas tajuvad sotsiaaltöötajad tugevalt ka üldise elanikkonna arvamust. Sotsiaaltöö kliendid ja nende probleemid on elanikkonnale teada. Rääkides kogukonna suhtumisest sotsiaaltöösse, sotsiaaltöötajatesse ja ka klientidesse, märkisid sotsiaaltöötajad peamiselt ära kogukonna usalduse ja hea koostöö. Olulisena toodi välja ka see, et tänu usaldusele julgevad kliendid tulla oma olukorrast rääkima ning oma tegusid tunnistada, lihtsustades seega abi andmist ning ka selle saamist.

„Kui on ta mingi tembu kokku keeranud sõna otseses mõttes alkoholijobes näiteks, ta tuleb ja räägib ja et ta julgeb seda rääkida. Et ta julgeb ikkagi abi küsida ja teinekord on nii, et see hirm ja kartus on suurem aga kui nad siin kohapeal ära käivad ja positiivne tagasiside on üldjuhul.“ (B3)

Ühe negatiivse aspektina võib aga välja tuua olukorra, kus kliendid püüavad lühema staažiga sotsiaaltöötaja teadmatust klientide tausta kohta ära kasutada, samas võib eeldada, et sarnaseid juhtumeid saab loetleda ka linnasotsiaaltööst.

„Nad püüavad ikka nii lohku tõmmata. Ütleme, et nad teavad, et mina neid tean ja tunnen, nad tulevad seda toetust tegema justnimelt võõrale, et äkki läheb läbi.“ (A1)

Sellest võib järeldada, et eelmainitud kogukonna tundmine ja privaatsuse puudumine väikses keskkonnas on sotsiaaltöötaja seisukohast pigem vajalik, et anda kliendile pikemas perspektiivis toetuse asemel pigem kvaliteetset abi teenuste ja klienditöö näol. Negatiivse poolena võib välja tuua ka mõne kogukonna suletust ning teatud küsimustes usaldamatust sotsiaaltöötaja vastu.

„Ja võib olla see väike miinuse pool ka selle lastekaitse töö seisukohalt on see, et teatud küsimustes on kogukond kinnine, teatud info ei jõua minuni mis peaks jõudma. Et kuskil on ütleme vanematel alkoholi liigtarvitamine või sellest lähtuvalt teatud probleemid, siis pigem see tädi või vanavanemad võtavad selle lapse mõneks ajaks enda juurde ja see asi niiöelda vaikitakse maha ja ta võib tulla ütleme hiljem välja või ta tuleb välja üldse näiteks läbi kolmandate isikute, koolist või perearstilt /.../ sellistes küsimustes võib seda pidada miinuseks, et nendes tingimustes võib see õige abi tulla natuke hilja. Nad hoiavad võib-olla kohati liiga ühte teatud küsimustes ja ei taha selliseid negatiivseid asju tuua päevavalgele.“ (C6)

Antud näidet võib käsitleda nii positiivse kui ka negatiivsena. Sotsiaaltöötaja ja sotsiaaltöö aspektist võib siinkohal näha probleemi, kuna abi ei jõua selle vajajani, mis võib kaasa tuua

probleemide süvenemise. Teisest küljest tähendab selline käitumine kogukonna poolt ka seda, et kogukonnal on endal olemas ressursid selliste probleemide lahendamiseks välise sekkumiseta, teisisõnu võib sellest välja lugeda et kogukond on teineteise suhtes hooliv ja toetav. Sellele aitab kaasa ka väikse koha perevõrgustik.

Väikses kogukonnas ja väikse kogukonna teatavas valikuvabaduse piiratuses võib ette tulla ka olukordi, kus kliendid sotsiaaltööst sõltuvusse satuvad, sotsiaaltööd nähakse ainult rahas ja toetuste maksmises. Kindlasti esineb selliseid juhtumeid ka linnas, kuid maasotsiaaltöö väikse keskkonna ja kindlate klientide kontekstis on see võrdlemisi silmapaistev.

„Ütdllevinud on ikkagi see, et sotsiaaltöötaja on hea siis kui ta abi annab ja siis on ta halb kui ta abi ei anna.“ (C6)

Siinkohal tuleks abi andmine ka täpsemalt ära defineerida – sotsiaaltöötaja seisukohalt on abi pigem teenus või klienditöö, kliendi aspektist aga pigem rahalised ja materiaalsed toetused, mida saades tunneb klient koheselt, et on midagi võitnud. Teenuse puhul on tulemused aga pikaajalisemad. On kliente, kellele sotsiaaltöö lihtsalt ei mõju. Rääkides elanikkonna suhtumisest, esineb mõningal määral elanikkonna seas pahameelt. Seda põhjusel, et aidatakse külarahva silmis joodikuid ja muidu väärtusetuid kogukonna liikmeid, kes ei käi tööl ja ei proovigi tööd leida, mistõttu ei ole nad võimelised ka üldisesse eluollu panustama.

„Eks meil ole ka see oma kiht selliseid kelle peale see sotsiaaltöö on nagu hane selga vesi. Meil see kiht on olemas ja ega nendesse ei suhtuta hästi ja nendega on raske ja eks nad teevad ka sotsiaaltöötajate meele mõruks, sest sisuliselt nemad näevad sotsiaaltööd ju ainult rahas, hea sotsiaaltöö on nende silmis ainult see kui palju ma raha saan.“ (A2)

Sellist suhtumist esineb kõigis kolmes minu valitud vallas.

„Külarahval on tõesti võib-olla see, et aga miks ta ei tee midagi, et küla leiab kohe, et kui kuskil midagi juhtub siis peaks selle halva sealt ära võtma ja panema kuskile automaatselt. Et päris nii see ei käi, iga protsess on ikka sammhaalval /.../.“ (B3)

„Näpuga näidatakse tegelikult alkohoolikutele kes oleksid võimelised minema tööle, tegema tööd aga ta on nii seal alkoholi põhjas, et teda tagasi saada tööturule on suht keeruline /.../ teatud kontingendi osas ongi nende vastu nagu viha, et päevast päeva nad joovad ja midagi ei tee ja vald annab neile veel selle toimetulekutoetuse ka.“ (C6)

Kirjeldatud olukordades vajab kogukond sotsiaaltöö sekkumist kahelt poolt. Ühest küljest on vaja tegeleda klientidega, kellel on sõltuvusprobleemid ning kes on nõ. korralike elanike silmis väärtusetud, teisalt on vaja selgitada elanikkonnale nende klientide probleeme, et laiemapõhjaline toetus saaks tekkida ka kogukonna sees, teisalt ei saa sotsiaaltöötaja seda konfidentsiaalsusreeglite tõttu teha. Praegusel juhul jäävad probleemsed kliendid kogukonnale üldiselt mõistmatuks, see tekitab viha ning isoleerimist.

„Aga tavainimene, kellel ei ole sotsiaalabi tarvis, et on jäänud need protsessid mõistmatuks ka nendele, et kuidas ei toimu nii kiiresti, et kuidas ei saa öelda inimesele et tee nii ja et see jääbki nii, et see ei muutu nii et kui mina ütlen tugiisikuna selle pere emale, et nüüd hakkad elama nii ja see hakkabki nii toimuma.“ (B5)

Seega on sotsiaaltöö aeganõudev ja mitmest küljest toimuv protsess, milles ei toimu muutused kiiresti.

Sotsiaaltöö üldise probleemina võib ka näha klientide pahameelt olukordades, kus nendele seatakse lisaks õigustele ka kohustusi.

„Üldiselt ka, ega sotsiaaltöösse on, eriti kui ma räägin lastekaitse seisukohalt, ju kahepidine suhtumine. Ühest kandist on väga tore, et on sotsiaaltöö aga teisest kandist jälle nad panevad pahaks kui ma esitan nõudmisi, tulen kodu külastama, otse ei ole vist küll öeldud aga vist on arvatud, et kas sul seal kontoris vähe teha on, et mine vaata, kuidas nad seal joovad ja laaberdavad, et mis sa korralikke perekondi segad ja kiusad. Nii et igatipidi on sellist suhtumist.“ (A2)

Kohustuste seadmisel on oluline kliendile nende tagamaade selgitamine, et saaks tekkida hea ja usaldav koostöö.

3.1.5 Maasotsiaaltöö põhilised teenused

Minu uuritud valdades klientidele pakutavate teenuste nimekiri on (minule üllatuseks) võrdlemisi pikk. Teisalt tuleb siinkohal eristada teenuseid nii konkreetsemas kui ka abstraktsemas mõistes – nii kliendi kui ka kogukonna ja valla seisukohalt.

„Kui me räägime vallast, siis vald vajaks hästi kvaliteetset ja head sotsiaaltööd, et inimesed ei vajaks palju abi. Kui me räägime sellest, mis inimesed vajavad, siis inimesed vajavad lihtsalt palju raha, et nad tunnevad, et nad on abi saanud.“ (A2)

Seega tuleb eristada sotsiaaltööd ning raha. Rahalised ressursid aitaksid mõnevõrra leevendada inimeste majanduslikke probleeme ning pakkuda paremat elukvaliteeti. Sellega seoses peab see rahaline mõõde olema aga järjepidev. Seda ei ole võimalik aga rahaliste toetustega saavutada. Keskenduda tuleks pigem inimeste toimetulekuvõime parandamisele ja seeläbi üldiste eluoskuste tõstmisele – seda saab teha kvaliteetne sotsiaaltöö.

„Mis meie vajame on rohkem aega, et me saaksime inimesega minna süvitsi. Kui sa nõustad, et see nõustamine oleks järjepidev, mitte et ma räägin ühe korra sinuga ära ja loodan et sulle jäi meelde, et oleks aega tagasi tulla ja tagasi tulla ja veelkord tagasi tulla ja vaadata, et kas see asi toimib või ei toimi. Praegu me lihtsalt aja kokkuhoiu mõttes peame mõnikord leppima sellega, et me võtame ta siin kabinetis ette ja räägime talle need võimalused ära /.../ ja meil ei ole muud teha kui laseme ta lahti.“

(A2)

Kvaliteetne sotsiaaltöö eeldab aga ajalist ressursi, mida eeltoodud näite põhjal keskuskülade sotsiaaltöötajatel ei ole. Seeläbi tuleb kliendid positsioneerida abi saamiseks sotsiaaltöö ning toetuste vahele. Selline lähenemine ei ole aga lõplik meede, mistõttu võib reaalsete muutuste toimumine ajaliselt venida, abi viibimise ajal ei saa välistada ka probleemide süvenemist. Teisalt tõid sotsiaaltöötajad kõigis kolmes vallas rõhutatult välja, et ükski abivajaja ei ole jäänud tähelepanuta.

3.2 Keskuskülade areng 1990-2014

3.2.1 Keskuskülade areng alates kolhoosikorra lagunemisest

Alates Eesti taasiseseisvumisest on keskuskülad ja vallad teinud läbi võrdlemisi suure arengu mille tulemusena vastasid kõikide valdade sotsiaaltöötajad, et elu maal ja keskuskülades on muutunud paremaks. Minu uurimuses selgunud tõsiasi, et sotsiaaltöötajate hinnangul on elu keskuskülades läinud paremaks ei ühti Annisti (2011) uurimuse tulemustega, mis selles aspektis jätsid mulle vastupidise mulje. Selgituseks võib olla asjaolu, et Annisti uuritud vallad asusid suurematest linnadest kaugemal kui minu uuritud vallad.

Toetuste saajate hulk igas kuus on vähenenud – kõigis kolmes uuritud vallas oli 1990. aastatel igas kuus toetuste saajaid sotsiaaltöötajate sõnul sadades inimestes, praeguseks on see arv langenud paarikümnele – toetuste saajatena tuuakse välja põhiliselt üksikvanemaga pered,

üksikemad, väikeste lastega pered ja töötud. Negatiivsena on aja jooksul keskusküladest kadunud mõningad kauplused, raamatukogud ja muud teenindusasutused, mis on oma ukсед sulgenud eelkõige klientide vähesuse tõttu. See võib tulevikus saada aga üheks põhjuseks, miks veel inimesi vallast lahkub.

„Et tegelikult on (teenused) koopereerunud ühte suuremasse (keskusesse) kus on rahvast rohkem, et väiksemad keskused, need esmatasandi teenused, need on ära kadunud.“ (B3)

Teenused ja nende pakkumine koguneb sinna, kuhu on pärast väljarännet alles jäänud rohkem inimesi. Koolides on suletud klasse ning üldine rahvastiku väljaränne on olnud märkimisväärne. Osalt võib ka see olla põhjuseks, miks toetuste saajaid praegu varasemaga võrreldes vähemaks on jäänud.

Keskuskülade arenguga on muutunud ka elamispiindade eelistused maapiirkondades.

„Kellel oli võimalik leida endale kuskile maja, need läksid nendest kortermajadest ära.“ (B4)

Kortermajadest lahkumisel oli mitmeid põhjuseid. Nõukogude Liidu lagunedes lõpetati õige pea ka kortermajade tsentraalne kütmine ja kuna keskküte oli väga kallis, tekkisid inimestel võlad – kütte eest tasumisega ei tulnud toime. Otsida tuli alternatiive, millest kõige kättesaadavam on elektriküte, mis paraku on aga väga kulukas.

„Meil lõpetati (koha nimi) alevikust tsentraalküte võlgade tõttu üldse ära, sest see oli nii kallis. /.../Me kompenseerisime seda hinnatõusu, see (kompensatsioon) kadus ära ja peale seda inimesed nagu selle poolega enam toime ei tulnud, võlad kasvasid ja võlgnike tõttu lõpetati ära see kütmine. Osades piirkondades on nüüd mõnel majal oma katel, nad on ehitanud.“ (B3)

Väiksemates kortermajades on võimalik seega luua toimivaid ühistuid ning oma elutingimuste parandamiseks koopereeruda. Üldises plaanis aga on paljud inimesed lahkunud, et leida omale paremaid elu- ja töötingimusi linnades, mistõttu on väljaränne aktuaalseks probleemiks kõigis kolmes vallas.

3.2.2 Mõjud keskuskülade elanikele

Keskuskülade elanikke on pärast vabariigi taasiseseisvumist mõjutanud mitmed tegurid. Kõige olulisemana võiks ära märkida tööpuuduse kasvu vahetult pärast riigikorra muutumist,

elamistingimuste ja senise stabiilsuse järsu muutuse, olme- ja transpordiprobleemide tekke. Tööpuuduse probleem on tänaseks paranenud ning töötuid on jäänud vähemaks, inimesed on leidnud tööd ja tööle käiakse ka valdade lähistel asuvates linnades. Transpordiprobleem on aga endiselt aktuaalne – ühistransport on kallis ning ei vasta ajaliselt inimeste vajadustele, lahendusena on levinud ühele autole koopereerumine kuna pikas perspektiivis on see odavam. Lisaks eelmainitud teguritele on muutunud ka elukorralduslikud aspektid. Valdade ühistranspordi problemaatikat käsitles oma töös ka Nõmm (2005), mistõttu võib eeldada, et ebapiisav busi- ja rongiühendus on probleemiks mitmetes Eesti maapiirkondades.

„Seadusandlus on ka muidugi muutunud, on läinud see asi natuke rangemaks ja toetuste jagamise kord ja määrad ja kõik see aga mina ütlen, et asi on läinud paremuse poole, vähemalt selles osas, et toetuste saajaid on ikka tunduvalt vähem kui ikka oli, ma tean et siin aastal 98, 99, 2000 - neid olid sadadega, 200 ja peale igal kuul toetuse saajaid, toimetulekutoetuse saajaid, aga nüüd meil on hetkel ütleme, et ma arvan kahe käe näppudel loen neid kokku, noh, 10, 15. Ja kes need 10-15 moodustavad, need on üksikud pered, kes on tõesti kas üksikema kasvatab seal lapsi või on pisikese lapsega üksi kodus ja siis on töötud. Ja need on need viimased töötud, kes enam kuskile ei, keegi teda enam tööle ei võta. Nad on üritanud teda võtta ja ta on üritanud seal käia ja esimese palgapäevani ja siis on kõik, läbi.“ (A1)

Sarnaselt esimesele vallale on muutunud toimetulekutoetuse saajate arv väiksemaks ka teises vallas.

„20 aastat tagasi oli toimetulekutoetuse saajaid hästi palju, nüüd on neid paarkümmend, ütleme 20 aastat tagasi oli neid üle 200.“ (B3)

Seega on esimese kahe uuritud valla areng olnud viimase kahekümne aasta jooksul mõnes mõttes sarnane. Kõige olulisemaks keskuskülades toimunud muutustest võib siiski pidada tööpuudust. Sotsiaaltöötajad mainisid intervjuudes, et uus majanduslik olukord asetab paljud situatsiooni, millega ei osatud kohaneda. Kadusid varasemalt riigi poolt kõigile garanteeritud töökohad. Tööpuuduse probleemile viitas ka Annist (2011) kirjutades protsessidest, mille turumajandusele üleminek endaga kaasa tõi.

„Kui varemalt nagu igäihe jaoks oli mingi amet, oli ta siis luua-, labida- või põllumees, siis nüüd ikkagi tehnika teeb ju enamjaolt kõik ära.“ (B3)

Seega leidsid paljud inimesed end valiku eest kas õppida ümber või jääda töötuks. Muutunud sotsiaalmajanduslik olukord muutis ka kortermajade staatust ja nende majade senist

elukorraldust. Üldises plaanis olid kortermajad ehitatud maale tööliste majutamiseks. Nendel töölistel polnud aga enam rakendust ning maaelu kontekstis ei tulnud töökohti ka märkimisväärselt juurde, pigem suundusid maale jäänud töökohad ikkagi linna. Seega pidid paljud enda ära elatamiseks lahkuma mistõttu on jäänud mitmed kortermajad tühjaks. Märkimisväärne on ka kortermajade juurde kuulunud aiamaade staatuse devalveerumine.

„Vanasti kuulusid korterite juurde ka aiamaad, see oli traditsiooniline, kõikidel olid aiamaad mida siis harisid kolhoosi-sovhoosi traktorid, siis nüüd sellega seoses kadusid need ära, mõned ikka kangelaslikult veel teevad labidaga.“ (B4)

Nõukogude perioodil kõrgemas staatuses olnud aiamaade harimine on paljude jaoks muutunud majanduslikult otstarbetuks, kuna tehnikaga maa harimine on liialt kallis, käsitsi aga üle jõu käiv. Märkimisväärne on see, et minu uuritud valdades nimetasid sotsiaaltöötajad korteri aialappide harimist kui enamuse poolt hüljatud tegevust, seevastu tõi Nõmm (2005) oma uuringus välja aialappide olulisuse perede elatusvahenditena.

„Ja see on ka, et varem kui oli kolhoosiaeg, siis oli ju see põllumajandus kõik nii odav, tehti kõikidel need põllulapid hariti ära, neil tuli oma kartul ja porgand ja kõik tuli kergelt kätte aga nüüd, et tellida enda väikse lapi peale kedagi sinna kündma ja külvama ja muldama, see on tal päris suur raha, odavam oleks tal poest osta aga ta ei oska seda ära majandada.“ (A1)

Aiamaade kadumine ja nende harimise lõpetamine on mõjutanud ka kortermajade elanike ning eriti laste tööharjumusi ja käitumismalli. Maalappide kadumisega kaovad paljudel kortermajade lastel ka tööharjumused ning ei teavustada, et elatakse ikkagi maalähedastes tingimustes, mis nõuavad enda heaolu korraldamiseks teataval määral füüsilist tööd. Üldiselt on põllumajandus keskusküladest aastate jooksul suuremal määral lahkunud.

„Täna on neid põllumajandusega tegelejaid jäänud tunduvalt vähemaks ja kogused mis seal tulevad on siiski märkimisväärselt väiksemad, aga siiski väga paljud oma lisatööna kasvõi seda teevad.“ (C6)

Seega on põllumajandus keskuskülades ikkagi oluliselt hakkamasaamise ressursiks, mille puudumine soodustab enesega hakkamasaamise võimaluste vähenemist. Individuaalmajades elavatel inimestel on põllumajanduslikud töösused säilinud, kuna seal on vaja oma elutingimuste säilitamiseks pidevalt midagi teha.

„Selle kohta võiks öelda seda et need lapsed kes kodus (st eramajas) elavad, need lapsed teevad seal kodus aga need lapsed, kes elavad nendes ühismajades, neil ei ole mitte midagi teha.“ (B3)

Seega tekitab just nimelt tegevusetus noorte seas probleeme kahel tasandil: esiteks igavus praegu, mille tingimustes võivad noored hakata otsima muud ajaviidet, mis sageli viib probleemideni, teisalt tööoskuste puudumine tulevikus, mis võib raskendada kindla töö leidmist ja enesega hakkamasaamist ning pikas perspektiivis seab need noored sotsiaaltöö vaatevälja.

Sotsiaaltöötajate sõnul on keskusküladesse jäänud elama palju neid, kes ei ole suutnud uue sotsiaalmajandusliku korra valguses ümber õppida. Need inimesed ei ole otseselt sotsiaaltöö kliendid sest nad tulevad kuidagi toime, saavad enda elu korraldamisega hakkama ning maksavad korterites elades suure osa oma sissetulekutest elektrikütte eest, kuid üldiselt oma elu paremaks muuta ei osata.

„Ikkagi on jäänud paljuski need inimesed kes ei ole suutnud leida omale, kes ei ole ümberõppinud ja teist moodi harjunud midagi tegema ja siis nad kuidagi moodi tulevad toime ja maksavad suure osa oma elektrikütte eest ja tegelikult nad ei oskagi enam oma elu paremaks muuta kuidagi.“ (B4)

Intervjuudes mainiti, et üldiselt on need inimesed kaotanud tööoskuse ning nendega koos kasvab üles ka põlvkond lapsi, kes näevad, kuidas nende vanemad on harjunud toetustest elama ja pidevalt vallast abi saama ning tulevikus on suur võimalus, et ka nendest saavad pidevad abi saajad. Perekondadest on ära kadunud vanemate õpetused oma lastele, kuidas iseseisvalt toime tulla ning vajalike ressurssidega majandada.

„Vanasti olid suurpered rohkem talukesked, nad ise hoolitsesid selle eest, et neil oleks köögivilj-kartul maas, ei olnud sellist nälga jäämist nagu nüüd on, et nad on nii harjunud nende toetuste peal elama, et kui toetust ei tule siis ongi kõik. Ei ole et kui sul kodus on kaerahelves, on tatar, manna, kartul, see ei tähenda mitte midagi. Inimesed on oskamatud. /.../ Jah, et sellised perenaise oskused või sellised pere pidamise oskused on vahepeal kaduma läinud nii et seda on näha maal, et kui vanasti oli laua, tooli või kapi puudus siis peremees läks kuuri alla ja lõi lauad kokku ja oligi kapp. Oli ta ilus või ei olnud aga ta oli olemas aga tänapäeval enam ei osata,

ennemini tullakse meile, et annetage-tooge kuskilt. Et selline kaasaja inimesega kaasaskäiv jõuetus oma elu korraldamisel on täiesti nähtav.“ (A2)

Seega nagu ülal mainitud on selline käitumine ning sellise käitumise keskkonnas kasvamine teataval viisil pärilik. Lapsed kasvavad selles keskkonnas ning näevad, kuidas nende vanemad on võrdlemisi kesiste elutingimustega leppinud ning ei püüa oma elukvaliteeti parandada, lootes probleemide tekkimisel sotsiaalvaldkonna abile. See vaesus kandub üle ka lastele ning on tõenäoline, et nemadki ei ürita sellest olukorrast välja saada.

„Seda töökogemust või tööõpet, et ma teen nüüd mingit asja ja saan selle eest mingi tasu, et seda võimalust ei ole.“ (B4)

Teine sotsiaaltöötaja täiendab: *„Kui sul on ikkagi oma maja siis on sul see tööharjumus, sa pead kogu aeg seal midagi tegema, aga kui on ühismaja siis korteris puudub see täielikult ja siis kasvabki üles see põlvkond kes ei oskagi midagi teha.*“ (B3)

Sellele tuginedes võib väita, et keskkülade arengute kaudu on saabunud olukord, mis asetab keskuste kortermajades elavad inimesed halvemasse seisu kui talude ja eramajade elanikud. Kortermajad on kujunenud elukeskkonnaks, mis hakkavad mingi hetkel sotsiaaltööle kliente andma.

3.2.3 Sotsiaaltöö väljakutsed keskkülades ja nende muutuvus ajas

Alates 1990. aastate algusest on sotsiaaltöö läinud üleüldiselt keerulisemaks ning seeläbi mõjutanud ka sotsiaaltöö väljakutseid keskkülades. Intervjuude käigus ilmnes, et probleemide ring on muutunud laiemaks ning muredeks on saanud elu aspektid, mis varasematel aegadel probleeme ei valmistanud.

„Sotsiaaltöö on läinud keerulisemaks, probleeme on tunduvalt juurde tulnud. On pereprobleeme tulnud, on vanurite probleeme tulnud. Selles osas on küll probleeme. Sa näed ise mis varem ei olnud, ei olnud peredega selliseid suuri probleeme. Need pered said nagu ise hakkama aga ühel heal päeval tekkis selline olukord, kus vaatasime, et need pered on nigu äpud, ei saa enam isegi oma selle sama rahaga mis nad saavad – ega see raha ei ole muutunud – ei osanud enam kauplusest osta, ei tulnud toime.“ (A1)

Muutunud olude kontekstis on tekkinud mingil määral õpitud abitus, teisisõnu loodetakse oma toimetuleku korraldamisel liigselt sotsiaaltöötajate abile ning seeläbi taandatakse end oma toimetuleku korraldamisest. Teine sotsiaaltöötaja täiendab:

„Ma räägingi, aga see jõuetus kõik oma asju ise õiendada või teha oma pere majanduslik olukord endale selgeks või finantsiline kirjaoskus, mulle tundub, et see läks juba natuke varem, juba kolhoosiaja lõpus läks käest ära kui need asjad olid paigas.“ (A2)

Seega on mingis mõttes kõige ootamatum suurperede olukorra järsk halvenemine, mis ei ole tingimata seotud muutunud sotsiaalmajandusliku olukorraga. Maal elavad suurpered olid varasemalt talukesksed, mis võimaldas oma elu paljuski isikliku põllumajandusega korraldada ning end ära toita. Praeguseks on paljudest suurperedest saanud sotsiaaltöö pikaajalised kliendid, kes on harjunud toetuste peal elama ning ei oska enam selleta hakkama saada – süvenenud on üleüldine oskamatus. Selle põhjuseks võib tuua asjaolu, et kolhoosiajal oli põllumajandus väga odav ning saadused tulid kätte võrdlemisi lihtsalt. Praegu ei tasu aga vähemalt kortermajade aiamaal majandamine enam ära, taludes on olukord parem. Pere pidamise oskused on kaduma läinud ning inimesed ei oska töötada enam kätega, mis aga maakeskkonnas on hädavajalik oskus. Nõmm (2005) jõudis oma uurimustes korterite juurde kuuluvate aiamaade teemal vastupidiste tulemusteni. See võib tähendada, et aiamaade vajalikkus on piirkonniti erinev.

Sotsiaaltöötajate sõnul on võimalik sellist muutust siduda ka kolhoosiaja elukorraldusega, kus kõik oli odav ning riiklikult reguleeritud, sööklate tõttu ei pidanud ka toidu pärast muretsema. Nende tingimustega oldi harjutud ning taasiseseisvumise ning kolhoosikorra lagunemisega kadunud riiklik reguleerimine asetab paljud olukorda, kus oma elu korraldamisega ei tulnud enam toime.

Sotsiaaltöö roll ning väljakutsed keskuskülades on muutunud ka korralduslikult poolelt vaadatuna. Sotsiaaltöö kui selline on üleüldiselt läbi teinud võrdlemisi suure muutuse. Nagu ülal mainitud, on toimetulekutoetuse saajad on vähenenud ning toetuse asmele on rõhk langenud pigem teenustele.

„Üks asi on kindlasti see, et inimesed on saanud rohkem teadlikumaks kogu sellest sotsiaaltööst ja uutest teenustest, vanasti oli see sotsiaaltöö alles niiöelda lapsekingades ja üldjuhul siis vist tegeleti ikkagi iga inimesega individuaalselt ainult

paaris küsimuses aga praegu on see et kui ma võtan siit kasvõi enda klientide hulgast, siis rohkem kui pooled on ütleme mitme teenuse peal.“ (C6)

Sotsiaaltöö on seega muutunud kliendile lähedasemaks ning teenuste paljususe tõttu ka individuaalsemaks. Lisaks sotsiaaltööle on muutunud ka lastekaitsega seonduv.

„Vanasti oli see, et kui need lapsed olid seal väga hooletusse jäetud siis sa läksid kohtusse ja võeti need lapsed ära, kui oli ikka väga kole see elupind, aga nüüd sa pead ikka osutama neid teenuseid sellele perele, sa pead hästi palju enne tööd tegema kui asi kohtusse jõuab.“ (B4)

Seega tuleb probleeme lahendada sotsiaaltööga ning kohtusse minemiseks peab eelnevalt läbima kõikvõimalikud sotsiaaltöö teenused, mis perekonda aidata võiksid. Sotsiaaltöö aspektist teeb see probleemide lahendamise mõnevõrra keerulisemaks.

3.2.4 Keskuskülade võimalikud arengusuunad tulevikus

Keskuskülade võimalikud arengusuunad tulevikus on küllaltki tundlik teema. Keskuskülad ning vallad püüavad pakkuda kohalikele elanikele paremat elukeskkonda, et pidurdada väljarännet, mis on hetkel kõige suurem keskuskülade vastu töötav aspekt.

„Siin võiks elanikkonna arv suurenedagi kui me suudaksime väljarännet pidurdada, et kui meie noored ei läheks ära vaid jääksid siit näiteks Tartusse tööle käima siis oleks see kõva sõna ja selle nimel ausalt praegu ka vallavalitsus pingutab, et tekitada meeldivat elukeskkonda, et kui majanduskeskkond on selline nagu ta on. Elukeskkonna jaoks saab palju teha, et siin maal kõik on käe-jala juures, probleemid on kohe näha, et sellesmõttes on see ikka väga hea.“ (A2)

Seega on keskusküla elukeskkonnana turvaline ja meeldiv kuid üldiselt on olmetingimused põhimisteks põhjusteks, mis inimesi ja eriti noori lahkuma sunnivad.

Sellega nõustub ka kolmanda valla sotsiaaltöötaja, öeldes:

„Fakt on see, et ega paju uusi, kui me räägime noortest peredest, juurde ei tule. Pigem on see et minnakse ära ja minnakse ära täiesti olmelistel põhjustel. Kui sul ikkagi arstiabi on 60 kilomeetri kaugusel, kui sul kool, mis täna oli lastele mõlemas koolis 12 klassi siis alates järgmisest aastast on ta eesti koolis 9 klassi, kui

gümnaasiumiharidust tahad kodu lähedal saada, pead minema kakskeelsesse gümnaasiumiossa.“ (C6)

Eelnevat arvesse võttes on keskuskülade tulevikuks aeglane hääbumine. Seda juhul, kui keskuskülasid ei suudeta elanikele ning eelkõige noortele peredele atraktiivseks muuta. Teisest küljest on tegu suletud ringiga kus elanikkond (ja seeläbi ka maksutulu kohalikule omavalitsusele) väheneb, mistõttu tõmbub koomale kohalikul tasandil pakutavate teenuste ring. Teenused aga suletakse, kuna pole piisavat elanikkonda.

3.2.5 Keskusküla elukeskkonnana

Sotsiaaltöötajad tõid intervjuudes välja mitmeid keskuskülade elukeskkonda paremaks muutmaid tegureid – lasteaed, päevakeskused, vabaajakeskused, kogukond aitab hädasolijaid. Esimese valla sotsiaaltöötajad lisasid, et elukeskkond on turvaline, vanem põlvkond jälgib ja räägib kaasa, ei lase lastele liiga teha. Õpetajad-kasvatajad elavad lastega koos, mõistetakse laste vajadusi ja võimalusi. Õpetajad ei hinda lapsi läbi laste võimekusi. Nähakse lapse probleeme pere probleemidena. Üleüldiselt on kogukond kokkuhoidev.

Keskuskülade võimalike arengusuundade paremaks mõistmiseks on oluline mõtestada ka keskuskülasid elukeskkonnana. Kuigi valdade elanikkond ja pakutavate teenuste ring vähenevad, on kõik sotsiaaltöötajad siiski oma valla üle uhked ning toovad välja enamjaolt pigem maakoha positiivseid külgi.

„Heana see, et meil on kõik oma: meil on oma lasteaed, meil on oma kool, meil on oma psüühiliste erivajadustega inimeste avatud päevakeskus, meil on töötutele päevakeskus, oma vaba aja keskus, kui sa jääd hätta siis kogukond aitab. /.../ See et meil on turvaline, meil on palju vanemat põlvkonda kes viitsib vaadata-jälgida, mõnigates hetkedes ka kaasa rääkida /.../ See on hea, et meie kasvatajad-õpetajad elavad meie lastega koos, on parem arusaamine laste vajadustest ja tema võimalustest ja see mis mulle eriti korda läheb on see, et õpetajad ei hindaks last läbi tema vanemate võimetuse, et nähakse ka lapse probleeme pereprobleemidena.“ (A2)

Seega on keskuskülade suureks ressursiks kogukonna avatus ja teatav ühtekuuluvus. Lisaks kohalikud teenused mis võivad potentsiaalselt noori peresid valdadesse elama meelitada ning

ka väikse keskkonna tõttu toimiv turvaline elu. Kolmandas vallas tuuakse positiivsena välja kultuuri ja kogukonda.

„Huvitegevust-kultuuri on küll, üle jääb ka, selles mõttes on meil 2 kultuurimaja, teine on rahvamaja, kahe kultuuriasutuse peale tegutseb meil aktiivselt 7-8 kooslust, käsitööst kuni näiteringini. Teine asi on see, et ütleme vald ikkagi toetab neid kes siin kohal ikkagi on, ükskõik siis mis küsimuses, me püüame ikka nõu ja jõuga abiks olla. /.../ Väikse kogukonna eelis võiks ka olla see, et inimene võib olla kindel, et tema murega tegeletakse individuaalselt. Kui me räägime siin ütleme mingisugustest suurematest probleemidest või asjadest siis minnakse ikkagi kohale, tutvutakse olukorraga, tehakse analüüsid ja siis leitakse mingi lahendus asjale.“ (C6)

Elanikkonna väiksuse ja mitteformaalsete sidemete tõttu on võimalik sotsiaaltööd tehes kliendile läheneda isiklikumalt ning võttes arvesse tema olukorra täpseid eripärasid, mida linnas ilmselt suhete formaalsema iseloomu tõttu teha ei ole võimalik. Sarnaseid aspekte toodi välja ka teises vallas, kuid intervjuu käigus nimetati ka negatiivseid aspekte.

„Negatiivne on see, et sellel lapsel tegelikult ei ole kuskil olla, kui ta läheb õue oma korterist siis tal ei ole seda kohta kus olla. Kui ta on 3-aastane siis okei, on liivakast maja ees aga 13-aastane lähebki kuskile maha jäetud hoonesse alevikust väljas ja teeb seal lollusi. Meil ei ole noortekeskust. /.../ Ja tegelikult ei ole ka sellel täiskasvanud inimesel kes seal korteris on, et kui tahaks kuskile minna, siis sul ei ole mitte kuskile minna siin tegelikult.“ (B4)

Elukeskkonna kujundajana nähakse seega vaba aja veetmise võimaluste puudumises probleemi nii laste kui ka täiskasvanute jaoks. Meelelahutuse ja tegevuse puudumine on sotsiaaltöö seisukohast olulisem teismeliste jaoks, kuna puuduvad võimalused huvitegevuseks. Vallas on küll toimivad spordihoone ja kool, kuid need ei asu aleviku piirides, mistõttu on nende pakutavate teenuste kasutamine mõnevõrra raskendatud ning tihti peale on lihtsam ja huvitavam minna „kuskile maha jäetud hoonesse“.

3.2.6 Majanduskriisi mõju keskuskülades

Hiljutine majanduskriis mõjutas lisaks muudele eluvaldkondadele ka sotsiaalvaldkonda ning seeläbi ka põhiliselt rahalistest aspektidest keskuskülade sotsiaaltööd. Muutused toimusid ka keskuskülade elukorralduses, pakutavates teenustes, nende läheduses, hinnatasemes ja muus.

„Väikestest küladest on kõik ära kadunud, seal ei ole ju mitte midagi.“ (B4)

Inimeste ostujõu langus ja töökohtade kadumine mõjutas negatiivselt keskuskülade väikeettevõtlust, mistõttu pidid klientide puuduses mitmed poed ning teenused oma ukсед jäädavalt sulgema. Seesugune elu lahkumine valdadest andis aga kohalikele juurde põhjuseid, mis maapiirkondadest lahkuda.

Vastuvõetud uus sotsiaalmäärus määrab toetuste ja teenuste saamised ära sissetulekute põhjal, mistõttu kaob osadel senistel klientidel võimalus sotsiaaltöö abile. Teenused on saanud omale rahalise mõõtmel.

„Me ei saa hakata pakkuma sotsiaalabi ja isegi ka mõningaid sotsiaalteenuseid kõikidele, me peame hakkama tegema karme valikuid, kellele antakse ja kellele mitte. Sissetulek on praegu üks selline läbiv sõna, mitte küll kõikides asjades.“ (A2)

Teisisõnu on kliente, kes vajaksid sotsiaaltöö abi kuid neile ei saa seda pakkuda, sest nende sissetulekud on nõutavast määrast suuremad. Ressursside jagamise mõttes aitab see kontsentreerida abi rohkem neile, kes seda võib-olla rohkem vajaksid, klientide seisukohast tekitab aga paljudele juurde probleeme, mis tingimata sissetulekuga seotud ei ole. Sissetulekute vähenemisega ei ole mõned sotsiaaltöö kliendid harjunud, mistõttu tekivad neil oma elu korraldamisega raskused. Intervjuudes rõhutati valdades elavate pensionäride oskamatust oma rahaasju planeerida.

„Seda raha jagub, kui nad viiendal saavad, mõnel jagub kaheks päevaks, mõnel jagub natuke kauemaks, kes oskab eelarvega välja tulla jagub ka kuu lõpuni. Aga sotsiaaltöö seisukohalt tähendab see, et kuu algus on enam-vähem vaikne, aga kuskil teisel poolel siis algab see tendents, et helistatakse, et vaja nüüd toiduabi punktis käia või kuidas ma ravimi kätte saaks, millal toetust saaks küsida, et hakkab see koht, et tegelikult mina leian, et riiklikult peaks olema see pensioni kättesaamine ikka rohkem jaotatud, mitte see üks stampkuupäev.“ (B3)

Kuna valdade elanikkonnast moodustavad pensionärid ligemale poole, on probleem küllalt tõsine. Väikses kogukonnas tekivad toimetulematute elanike grupid, kes sotsiaaltööle täiendavaid väljakutseid esitavad. Seega vajaks sotsiaaltöö teenusena ka mingil määral õpetust isiklikest rahaasjadest, mis võimaldaks probleemi leevendada. Sotsiaaltöötajad käisid intervjuudes välja ka ideed, et pensione võiks maksta teatud summas igal nädalal, mis ei laseks kogu sissetulekuid kiiresti ära kulutada ning kokkuvõttes parandaks nende klientide elujärge.

3.2.7 Tööhõive valdades

Majanduskriisist rääkides tuleb kõnelda ka keskuskülade ja valdade tööhõivest. Sotsiaaltöötajate sõnul rõhus suurem tööpuuduse laine maapiirkondi 1990. aastate laguses. Pärast seda võis näha olukorra stabiliseerumise ja paranemise märke kuid viimaste aastate kehv majanduskliima on negatiivselt mõjutanud maapiirkondade tööhõivet, elanikkonna toimetulekut ning seeläbi ka maasotsiaaltööd.

„Maal on ikka see ka et kes vähegi viitsib ja otsib, see leiab ka seda juhutööd ka, et saab ikkagi kuu lõpus nad käivad ja teevad. /.../ Kõige raskem on neil kes jäävad töötuks enne pensioni.“ (B3)

Ühest küljest on valdades olemas elanike grupp, kes ei suuda tööl käia. Positiivse ressursina on teisest küljest maal võrdlemisi lihtne leida mitteametlikke juhutöid, mis aitavad inimestel end siiski ära elatada. Ning võrreldes taasiseseivumisjärgse perioodiga on tööhõive siiski paranenud.

„Inimesed on rohkem tööle saanud ja elu on läinud ikka hoopis teiseks, ei ole enam seda töötust nii palju. Algul peale seda kolhoosi lagunemist ja siis oli küll nii et nad ahmisid kõik õhku, noh et ku tööle ja mis tööle, aga nüüd on natukene siin ikka kohalikku seda ettevõtlust laiendatud ja mitu suurt firmat, vähemalt 3 suurt firmat ja inimesed saavad tööd ja käivad isegi linna.“ (A1)

Kolhoosikorra lagunemine ning sotsiaalmajanduslikud muutused mõjutasid linnaelanikest enam maapiirkondi, kuna põllumajandus oli maal põhiliseks töövõtjaks. Inimesed, kes ei suutnud ümber kohaneda on maapiirkondadest põhiliselt lahkunud ning leidnud uut rakendust linnades.

3.2.8 Keskuskülade ja valdade demograafia

Keskuskülade elu ning valdade demograafia on töövõimaluste kõrval oluline kohalikku elu mõjutav aspekt.

„Ääremaades ja äärekülades on elu ikka väga kokku tõmbunud./.../ Aga ega nii ei ole et seal kus vanasti oli suur perekond, oleks nüüd uuesti suur pere, reeglina on seal mingisugune jäänus.“ (A2)

Põhilist probleemi nähakse inimeste lahkumises valdadest suurematesse linnadesse, mis eespool mainitud elukeskkonnast tulenevalt on küllaltki mõistetav nähtus. Kunagist maa- ja taluelu iseloomustanud suurpered on lagunened ning ei ole ka märki, et need võiksid uuesti tekkida.

„Ühesõnaga kui on vanad ära surnud, siis on lapsed, hakkavad kõpitsema ja püüavad müüa ja aga ega ma nüüd ei ütleks, et meie vald nüüd päris nii, ta on ikka Tartu lähedal ja suvilad ka.“ (A1)

Paljud endised suurperede talud on muutunud inimeste maa- ja suvekodudeks, mis tähendab küll mõnevõrra aktiivsemat liikumist ühel perioodil aastast, kuid pikas perspektiivis ei anna nõ. suvitajad valla elanikkonnale midagi juurde.

„Inimeste arvu vähenemine on olnud drastiline. 5 ja poole aastaga on (koha nimi) valla elanike arv vähenenud üle 100 inimese./.../ Varsti võib juhtuda nii et nende suvilas käiate osakaal on suurem kui nende, kes siin pidevalt elavad.“ (C6)

Elanikud lahkuvad väiksematest küladest ning kogunevad keskustesse, kus on säilinud põhilised teenused.

„Äärekülad on ikkagi väga tühjad, keskustes veel inimesi on aga majad jäävad tühjaks.“ (B3)

Üldine suundumus näitab inimeste lahkumist kõigist kolmest uuritud vallast. Elanikkonna vähenemine on kestnud stabiilselt 1990. aastate algusest. Üheski vallas ei osatud nimetada küla mis oleks täiesti välja surnud, kuid keskustest kaugemal asuvates külades on jäänud elanikke väga väheseks. Oluline roll rahvastiku liikumises on keskuskülade töövõimalused.

„Kui võtta nüüd need korterelamud, siis (koha nimi) naljalt enam tühja korterit ei ole, aga seal (koha nimi) on lausa 2 või 3 maja tühjad. See sõltub ikka sellest, et kas tööd on, piirkonnast.“ (B3)

Keskuskülade kortermajadest rääkides on piirkondi, kus elamispinna leidmine on keeruline kuid on ka alevikke, kus on tühjak jäänud mitmeid kortermaju. Põhiliselt mõjutab vallasisest migratsiooni töövõimaluste ning ka transpordi olemasolu.

3.3 Nõukogude-aegsete kortermajadega seotud probleemid

Nõukogude-aegsed kortermajad on keskuskülades minu intervjuudele tuginedes mõnevõrra vastuolulised elamispiinad. Sotsiaaltöötajad kirjeldasid, et suurem osa nendest keskuskülades paiknevatest majadest on täis tavalisi elanikke, kellest suurema enamuse moodustavad igapäevased töökäijad, kodused on pensionärid ja väikeste lastega emad. Samas jagunevad sellised majad sisuliselt kahte kategooriasse – on täiesti toimetulevad inimesed ning toimetulematud, kes paari majja koonduvad. Vallad kasutavad mõningaid kortermaju ka sotsiaalpiinadena, mis kliente juurde annavad. Esimeses intervjuueritud vallas kirjeldas sotsiaaltöötaja, kuidas tervelt 2 maja moodustavad sotsiaaltöö kliendid. Elamispiinad on väga vanad ja odavad, mistõttu vähegi toimetulevad inimesed nendesse majadesse kolida ei soovi. Sotsiaalpiinadena kasutatavates majades on tekkinud mitmed võlad. Nende majade elanikud on mingil määral toimetulevad ja mingisugust sissetulekut omavad kuid ei kasuta seda oma elutingimuste parandamiseks. Suure osa nende majade elanikkonnast moodustavad toimetulematud suurpered, toimetulekutoetuse saajad, pensionärid ning puuetega inimesed. Intervjuudest selgus ka, et võrreldes kortermajadega on eramajades toimetulematuid vähem või ei ole peaaegu üldse.

Nagu ka eelnevates peatükkides kirjutasin, soosivad korterelamud toimetulematust ning maksejõuetust. Üheks intervjuudes selgunud probleemiks võib olla korterite suurus (3-4 tuba), mis muudab nende haldamise ning olmemugavuste eest tasumise keeruliseks. Ühistute loomine ei ole võimalik kuna ei ole maksujõuliseid inimesi ning hallatav pind on liialt suur, seevastu väiksemad majad suudavad oma heakorra eest ise vastutada.

3.3.1 Igapäevatöö klientidega

Kortermajadega seotud töö ja kliendid on sotsiaaltöötajate sõnul nende töö kontekstis küllaltki tavalised, mistõttu ei oska sotsiaaltöötajad tuua välja oluliselt esilekerkivamaid sündmuseid. Esimese valla sotsiaaltöötajad ei suutnud kortermajade elanike kui sotsiaaltöö klientide staatuses üksmeelele jõuda.

„Meie sotsiaalpiinad on kõik nendes vanades Nõukaaegsetes majades, sealt annab kliente ikka juurde. /.../ Kui me räägime hrušovkadest siis meil on 2 hrušovkatäit, mis on selgelt meie kliendid, ükskõik kust poolt ei vaata. See on nii odavaks ja nii vanaks jäänud elamispiin, millele lihtsalt teised ei pretendeeri, nad saavad seal hakkama,

aga ega neil on ka veevõlad ja prügivõlad ja sellesmõttes et neil on mingi sissetulek, millega nad saavad, kui nad lasevad oma elustandardi järjest alla, hakkama, aga see ei tähenda et nad ei peaks meie kliendid olema. võiksid olla, aga lihtsalt senikaua kuna nad hakkama saavad nad ei ole, lihtsalt ressursipuudusel.“(A2)

A1 (vaieldes): *„Ei ole ju 2 majatäit.“*

A2: *„Ma pean silmas need (tänav) mis nad seal kõrvuti on. Vot neid maju, kui sa vaatad neid elanikke siis nee on kõik potentsiaalsed kliendid, neile peaks pakkuma sotsiaaltööd.“*

A1 (vaieldes): *„Enamus on nendes majades ju pensionärid.“*

A2 (naerdes intervjuueerijale): *„Näed nüüd kuidas erinevus tuleb välja, mina ütlen, et mõlemad majad on sotsiaaltöö kliendid servast serva, tema ütleb et ei ole.“*

A1: *„Seal osa kortereid on jah sellised, kes on toimetuleku saajad, on suurpered, need on muidugi meie vaateväljas, aga need kes on pensionärid.“*

A2: *„Siis on nad muudmoodi meie vaateväljas. Me jääme ikka eriarvamustele. Sellesmõttes jah, et siis on nad puuetega või mingil muul moel, ma ütlen et nad saavad oma eluga hakkama ja ei jää kuidagi nigu hammasrataste vahele aga kui mul oleks vabalt kasutada sotsiaaltöötajate niisugust ressursi siis ma saadaks kellegi sinna millegagi tegelema aga kui ei ole siis ei tegele ja ega nad ära ka ei sure sellest.“*

Sotsiaaltöötajad tajuvad, et nendel sotsiaalpindadel elavatel klientidel võib olla ja ilmselt ka on probleeme, kuid jääb mulje, et kliendid ise ei ole sotsiaaltöötajate pakutavast abist huvitatud ning on leidnud muud viisid, kuidas oma eludega toime tulla. Kortermajadel tuleb seega vahet teha.

„Ühesõnaga kuna (koha nimi) alev koosneb kahte liiki nendest paneelmajadest, ühed on küttega majad, mis köetakse keskküttega ja teised majad on ahiküttega, need mis olid siin enne nõuka aega kui oli siin metsakombinaat. Ja vat need majad on niisugust kontingenti siis täis, et sinna muidugi lähevadki kõik sellised ja üritavad korterit saada kes ei saa nagu, ongi täpselt nii et 2 majatäit on selliseid. Ja siis lihtsalt selle rahakesega, saab ta seda pensioni, pensionärid on tegelikult kuulekad, aga kui tal on see kuskilt mujalt mingi rahakene tuleb, ega ta ei kasuta siis seda puude ostmiseks või elektri maksmiseks või vee maksmiseks, puud vaatab võib-olla saab naabri kuurist, elektri laseb nii kaua kui talt võetakse vool välja või võtab kuidagi naabri käest, siis

mingil moel varastab ja siis noomoodi nad eksisteerivad, et saada kuidagi teise najal liugu lasta./.../ Kui me räägime konkreetsetest asjadest siis siin on tegemist niivõrd raske sõltuvushäirega, et siin igasugune sotsiaalabi pöördub viinaks või alkoholiks mingil moel. See on hästi raske olukord, teadaolevalt seni kuni neil endal tahtmist ei tule ei ole meie torkimisest mingit kasu ehk siis panustame vähem.“ (A1)

Seega ei ole sotsiaaltöötajatel mõistlik nende klientide peale oma ressursi kulutada.

Teine sotsiaaltöötaja täiendab:

„Millegi pärast ongi nendesse majadesse kogunenud nüüd need sellised alkohoolikud ja kui seal tekibki mõni vaba korter ega tavainimene kui kuuleb et seal majas on ahiküttega korter müügil, ega ta ei taha sinna minna. Ja siis sinna kogunevadki niisugused./.../ Isegi seesamune toiduabi ja euroabi mida me anname tehakse ka viinaks ringi. Kurb aga nii ta on.“ (A2)

Kehvema mainega kortermajades esineb klientide koopereerumist ning ühiste pidude ja muu korrariikumise alla kuuluva korraldamist. Lisaks on keerulisem aeg kuu algus, kui makstakse välja pensionid ja toetused. Probleemsed inimesed leiavad teineteist ning hoiavad kokku.

„Koopereeruvad kohe, teavad kohe, et mis mees on, kust tuli, kohe võetakse, Jõgevallt minnakse hommikul linna, võetakse raha välja, koju sõidetakse taksoga ja siis käib pidu ja siis nädalavahetuse ära elad, tuled tööle siis kuuled jälle mis juhtunud on.“ (B3)

Keskuskülade valvsamad kodanikud informeerivad sotsiaaltöötajaid erinevatest juhtumistest võrdlemisi operatiivselt. Samas ei puutu sellised peod ja muud korrariikumised sotsiaaltöö vastutusalasse, sest nagu eelnevalt mainitud on nende majade elanikud huvitatud sotsiaalabist ja sotsiaaltööst vaid juhul kui see on rahaline. Seega tegeleb nende majade elanike ning nende probleemidega peamiselt kohalik konstaabel. Sotsiaaltöötajad sekkuvad vaid siis kui peredes on lapsed ning nende heaolu on ohustatud.

3.3.2 Kortermajade maine ja elukeskkond

Kortermajade maine ning nende pakutav elukeskkond oleneb tihtipeale konkreetsest majast ning nendes elavatest inimestest. Ühtseid jooni välja tuua pole siinkohal võimalik. Lühidalt öeldes on nende majade juures väga palju erinevusi ning kontraste.

„Meil on väga häid näiteks kus on majas väga tugevad ühistud /.../ aga konkreetselt need 2 maja millest ma räägin, seal pole isegi ühistu loomiseni jõutud, seal lihtsalt ei võta keegi seda asja vedada. Aga võlad tekivad ikka nii et neid lihtsalt ei maksta, raha kulub mulleksi muuks ära ja kogu lugu.“ (B3)

Sotsiaaltöö klientidega seotud majadesse ei kipu toimetulevad inimesed elama minema. Elanike ükskõiksuse ja toimetulematuse tõttu on tekkinud võlad, mida sisuliselt ei ole enam võimalik tasuda, sest nendel võlgnikel puudub huvi ning huvi tekkimisel on endiselt puudu sissetulek ja majanduslikud võimalused. Keskuskülade kortermajadest joonistuvad seega selgelt välja soositumad elamispinnad.

„Sest praegu need majad mis on ikkagi ahiküttega, need on maalt ikkagi kõik täis, seal ei olegi ühtegi tühja korterit. Seal on vaja ikkagi puid teha ja seal on aialapid ja toimetatakse ja see on nagu maalähedasem ka aga see mis on täielikult lagunenud see on ikka kolmekordne see 18 korteriga see./.../ Ma toon sellise näite, et kui siin (koha nimi) on ikka üksikud korterid tühjad, siis (koha nimi) on ju, seal elatakse ju nii, et nurgas on üks, üleval-all, siin-seal 2 korterit, et noh tegelikult kui nii võtta siis ümberringi korterid on ju kõik talvel külmad, et sa võid kütta ja maksta nii palju kui sa vähegi suudad, et jah, nutune seis on üsna. Aga samas nad ei taha kuskile minna ka sest nad on sellega vingerdanud ja vangerdanud et ah ma ei maksa seda arvet ikka ja noh, ei toimeta ja ikka välja ei visata.“ (B3)

Külakeskustest kaugemal asuvad kortermajad on jäänud erinevatel põhjustel pooleldi tühjaks. See põhjustab probleeme majadesse alles jäänud inimestele. Probleemid on eelkõige seotud majade talvise kütte ning kommunaalarvete tasumisega, millele ei ole praegu ühest lahendust. Elanike lahkumine tõmbab alla üldise elukeskkonna ning regionaalsete puuduste tõttu ei ole mõistlik eeldada, et nendesse majadesse ka elanikud tagasi koliksid. Seega võib kortermajad elukeskkonnana liigitada kolme kategooriasse: majad, kus elavad täiesti toimetulevad inimesed, majad, kus elavad võrdlemisi toimetulematud inimesed ning majad, mis asuvad keskustest kaugemal ning on seetõttu jäänud pooleldi tühjaks.

3.3.3 Kortermajadega seotud põhilised probleemid

Sotsiaaltöötajate sõnul on kortermajadega seonduvad probleemid pigem olmelist laadi. Heade näidetena saab välja tuua külades asuvaid kortermaju, kus on täiesti toimivad ühistud kuid on ka selliseid, kus keegi enda elu parandamisele mõelda ei viitsi. Tekivad võlad sest arvete

maksmiseks olev raha kulub muuks. Esimene alevik koosneb sotsiaaltöötajate sõnul kahte liiki kortermajadest – keskküttega ja ahiküttega. Viimasesse lähevad elama sellised inimesed, kes muus elus enam hakkama ei saa. Sotsiaaltöötajate sõnul varastavad sealsed elanikud küttepuud naabritelt, elekterit võetakse naabrilt, sest enda korteris on see võlgade tõttu välja võetud. On ka näide, kus majas lammutati päästemataga koos maha tuleohtlik abi. Seal alevikus kogunevad kahte majja need, kes on alkohoolikud või muul moel asotsiaalse käitumise ja eluviisiga. Meie mõistes korralikud inimesed nendesse majadesse kortereid ei otsi. Ka sotsiaal- ja toiduabi pöörduvat nendes majades mingil moel alkoholiks ning seetõttu on sotsiaaltöötajad hakanud ise panustama nendesse majadesse vähem.

Sarnaseid juhtumeid on ka teises vallas:

„Pigem on (need majade elanikud) seal (toimetuleku ja toimetulematuse) piiri peal./.../ Näiteks ühes korteris elab inimene kellel on vesi ära võetud võlgade tõttu, on elekter ära võetud, mingit kütisvõimalust muud ju ei olegi seal praktiliselt, aga ta elab ikkagi seal ja tal ei olegi kuskile minna.../.../ On ka selliseid kliente kes vallast näiteks, no üks korter on, ei maksa nad ka isegi seda 15-16 eurot mis on ültme haldus ja vesi ja kanalisatsioon, sellest on nad suutnud siis 2000-eurose võla tekitada. Loogiliselt võttes kui sul on 15 eurot kuus makse, see peab olema ikkagi mitu aastat, isegi rohkem, ja nüüd tahavad et vald annaks neile uue korteri ja uue võimaluse./.../ Ja tegelikult ega meil sellist päris head variant ei olegi et korralikud korterid, need on kõik inimesed sees.“ (B3)

Kortermajade mitmed probleemid on seotud nende majade elanikega. Välja võib tuua küll ehituslikke põhjuseid, mis raskendavad nendes majades hakkama saamist kuid kokkuvõttes vastutavad nende majade elanikud ikkagi oma probleemide ja nende lahendamise eest ise.

3.3.4 Kortermaja kui staatus maaelus

Korteri omamisega kaasnevat kõrgemat staatust kohalikus maaelus, nagu seda võiks mingil määral tähendada Nõukogude-perioodil keskuskülades, enam ei eksisteeri. Klassikalist maaelu on valdades säilinud väga vähe ning kortermajad on keskustes eksisteerinud juba aastakümneid, mis tähendab et nendega on harjutud ning need on maaellu kui sellisesse

omaks võetud. Korralikud kortermajad on tänapäevani maakeskkonnas võrdlemisi atraktiivseks elamispinnaks.

„Staatuse nendel elamispindadel on praegu hea, siin elab enamjaolt intelligentne töövõimeline seltskond kui mitte meie sotsiaalpindasid arvestada. Selles ei oleks häda aga no selge et selline talukeskne elu on siit läinud ja läks juba vene ajal suure kolinaga ja ei ole ka märki et siin hakkaks midagi tagasi tulema.“ (A2)

Seega oleneb kortermaja kui staatuse olukord suuresti majas elavast elanikkonnast.

Kui alevikesse on kortermajad rohkem sisse sulandunud, siis väiksemates küldes torkavad need rohkem silma ning justkui vastanduvad maaelule.

„Meil oli laut seal ja siis ehitati keset küla kahekorruseline maja. Ja üks esimesel kümnel aastal elasid seal korralikud inimesed, maja ümbrus oli hoolitsetud ja aga pärast jäi ta tühjaks lauda kadumisega muidugi ja pärast hakkasid seal olema lihtsalt inimesed kes olid läbirändajad ja läbirändajad kogu aeg siis ja nüüd ta laguneb. Kellelegi on see maja nüüd jälle müüdüd aga tegelikult ta ikkagi on kõle ja kole ja sellesse külakonteksti ta üldse ei sobi.“ (B4)

Väiksematesse küldesse sobimatud majad on tihtipeale tänaseks tühjaks jäänud põhiliselt samadel põhjustel, mida kirjeldasin üle-eelmises peatükis. Ahiküttega majad sobivad maale rohkem, sest on maalähedasemad, mistõttu on need ka elamispinnana suuremas soosingus.

3.3.5 Kortermajade võimalikud tulevikusuunad

Keskuskülad demograafilise olukorra järkudes on selge, et elanike arv väheneb nii era- kui ka kortermajades. Rääkides kortermajade võimalikest tulevikusuundadest, tuleb märkida aktiivseid ühistuid, kus elanikud on suutelised üldiseid parandustöid ellu viima ja tahavad seda teha. Kuid nagu eelnevalt mainitud on ka maju, kus heakorra vastu huvi ei tunta ning on võimalik, et ühel hetkel saab elamispinna ressurss lõplikult otsa. Rääkides aga elanikkonna vähenemisest, võime jõuda punkti, kus majad jäävad täiesti tühjaks ning tuleb lammutada.

„Me võime sinna (et kortermajad jäävad tühjaks ja tuleb ära lammutada) jõuda küll, see ei ole välistatud sest üldjuhul ei ole seal piirkonnas neid töövõimalusi ja muid asju siis noored lähevad paraku ikkagi linnadesse ära. Seal elavad ju praktiliselt ikkagi

vanemad inimesed ja vanad lähevad ka oma teed siis need hooned jäävadki tühjaks ja tulevik ongi ikkagi selline./.../ See sõltub ikkagi sellest et mis sellest keskusest siin tulevikus saab, kas põllumajandus areneb.“ (B3)

Seega on kortermajade võimalikud tulevikustsenaariumid seotud valdade arengu ning töövõimalustega, mille vähenedes ähvardab külasid hääbumine, sest valdadesse jäävad alles vaid töövõimetus ja pensionärid.

„Majas on ikkagi selliseid ärksamaid inimesi ka mõni, siis nad on pöördunud juba valla poole ja siis kui põleng oli, see põleng puudutas just nimelt trepikojas kõiki inimesi, et nad panid ise oma rahasid kokku, vald panustas sinna, saatis töömehe, et kui seal tuleks ka katuse või millegagi, nad on ukse ostnud ja. Ma ikka arvan nii et see asi läheb paremuse poole, et need kes seal praegu on, et need lihtsalt saavad ühel päeval oma koha ja ma loodan et asemel ei tule selliseid.“(A1)

A2 (mitte nõustudes): *„Mina ei ole nii optimistlik. Eks me näeme praegu ka noorema põlvkonna seas neid inimesi kes liiguvad selle saatuse suunas, kes ei ole ei tööl, ei õpi, kelle ainumas idee on ju ajaveetmine. Varem või hiljem kaotavad nad oma vanemate juures elamise ja ka nemad peavad leidma. Ja seda on ju praegu näha, nendest samadest majadest kasvab hulk üles päris palju lapsi ja kui minu käest küsida siis ma arvan et see maja ikkagi ükskord lõpetab nii et tema ressursid võetakse lõplikult välja ja võib olla kui tõesti juhtub mõni suurem asi, kui põletatakse ta maha või katus läheb maha siis nad kaovad sealt, et aga ma küll ei näe et nendest hakkaks kunagi ühistu moodustamine või ühiselu reeglite järgijad tuleksid. Kahjuks see ei ole nii, mina ei usu sellesse.“*

Rääkides kehvemates olukorras olevatest majadest ning nende elanikest, ei saavuta sotsiaaltöötajad üksmeelt. Oluline on eelkõige see, millised elanikud kolivad majja tulevikus ning kas nendest võib tulla ühistu loojaid. Samas ilmnes interjuust, et selles keskkonnas kasvamine kandub üle ka lastele, kes ei oska tulevikust elada muud moodi kui nende vanemad, mistõttu võib prognoosida, et neid ning seeläbi ka halva mainega kortermaju ootab ees võrdlemisi tume tulevik. Seega piisab sisuliselt ainult ühest suuremast õnnetusest majas, mispeale seal elav nõ. seltskond laiali vajub ning maja hüljatakse.

Kortermajade tulevikust rääkides on võimalik jõuda punkti, kus need jäävad tühjaks sest inimesed on läinud elama sinna kus on tööd. Tühjad kortermajad tuleb lammutada. Seega on majade tulevik seotud tihedalt keskuse ja valla tuleviku ning arengutega.

3.3.6 Nõukogude-aegsed kortermajad töökeskkonnana

Keskuskülade kortermaju ei saa üldiselt töökeskkonnana millegi poolest erineda. Põhiliselt elavad nendes majades valdadesse Nõukogude-perioodil sisserännanud inimesed, kellest nüüdseks on saanud külades püsielanikud.

Madalama staatusega majadest võib välja tuua teatava elanikkonna kiire vahetumise. Üldiselt on sellised kiiresti elukohta vahetavad inimesed pärit eelkõige linnadest, kust nad on võlgade tekkimiselt välja visatud.

„Ühtegi maja ei saa vallas nimetada nendest kortermajadest kus ei oleks meie töökliente, kõikides majades. Need majad annavad sotsiaaltöö kliente raudselt. Mitte ühte maja ei saa välistada, igal pool on kliendid ees.“ (B3)

Sotsiaaltöö aspektist on töö sellistes majades võrdlemisi tavaline, kuid need majad keskkonnana annavad sotsiaaltööle ikkagi kliente.

„Seda on ikka olnud, et ki me peame kuskile perre minema siis me enam-vähem juba teame, et me ikkagi ei lähe, ootame patrulli ära ja siis on emal käed raudu pandud ja lubanud meile tappa anda ja ei tea mida teha. Seda tuleb ennetada lihtsalt./.../ Ei ole mõtet seda olukorda tekitada, ootame politsei ära ja lähme siis koos politseiga.“ (B3)

Seega ei ole võimalik vähemalt selles aspektist linnasotsiaaltööga võrreldes olulist erinevust välja tuua. Konfliktsemate probleemidega tegeleb politsei ühtmoodi nii maal kui linnas.

3.3.7 Sotsiaaltöö vajalikkus ja selle mõjud

Sotsiaaltöö vajalikkust ning selle mõjusid peegeldab kõige paremini klientide soov abi saada ning nende toimetulek. Sotsiaaltöötajad toovad välja, et mõningaid inimesi ei saa aidata, sest neil endal puudub soov oma elu paremaks muuta, teisisõnu on nad oma abivajaja olukorraga harjunud ja leppinud.

„Ja osasid ei saagi aidata kui ta ise ei taha üldse ennast aidata ja ta ongi harjunud, et teda aidatakse ja ta ise ei hakkagi midagi tegema. Osasid saab aidata, kui inimene on jäänud millegagi hätta ja siis kui inimene leiab äkki tööd ja parandab oma olukorda, nii ja naa.“ (B4)

Üldiselt tuli intervjuudest välja, et inimese võimalust sotsiaaltöö abiga oma elujärge parandada või kriisidest välja tulla on seda edukam, mida kiiremini abi kohale jõuab. Maasotsiaaltöötajate laialdaste tööülesannete ja töö järjepidevuse puudumise valguses võib see abi kohati saabuda aga liiga hilja. Sotsiaaltöötajad toovad välja, et ennetustöö jaoks neil aega ei jää, mistõttu tuleb tegeleda enamjaolt siiski tagajärgedega.

„Meie kahe töö, ta ei ole ennetustöö, ennetustöö jaoks meil aega ei ole. See peab tulema kuskilt mujalt.“ (A1)

A2 (täiendades):

„Ennetustööd saaks alustada väga noortest peredest.“

Ennetustöö aitaks kliente esimeste kriiside ilmnemisel. Kahjuks ei jõua aga esimeste kriiside puhul sotsiaaltöö sekkuda, mistõttu võib tekkida teatud saamatuse muster. Süvenenud probleeme on tulevikus aga raskem lahendada.

3.3.8 Klientidega esinevad konfliktid

Intervjuude põhjal võib väita, et uuritud valdade sotsiaaltöös ei ole kliendivägivald enam kuigi sageli esinev – pigem kuulus see aastatetaguse sotsiaaltöö juurde. Klientide vägivaldsuse ning käitumisharjumustest rääkides saab luua aga seoseid klientide elukeskkonnaga, seda ka lastekaitsetöös. Sotsiaaltöötajad väidavad, et halbadest peredest ja halbadest elamistingimustest kasvavad lapsed, kellele kanduvad vanemate omadused üle, kes ei oska pingelisi olukordi lahendada.

„Kui sa maast madalast kasvad üles, ma toon niisuguse näite et kui sa maast madalast kasvad üles sellises keskkonnas, et nii pea kui ema või isa satuvad stressi või mingisuguste ebameeldivate tunnetega vastakuti siis ainukene lahendus on röökimine, karjumine, süüdlaste otsimine kuni sõimamiseni ja peksmiseni välja. See on ainus asi mida ta näeb mida ta vanemad teevad. Otseloomulikult kui see laps läheb kooli, niipea kui ta satub kriitika alla, ebameeldivate tunnete alla, ta teeb täpselt seda sama asja. Normaalne laps, kui ta seda teeb, kui ta proovib, tuleb koju tagasi, talle seletatakse tema käitumise põhjuseid või tagajärgi. Seal konkreetses peres aidatakse kaasa lõuata, kaasa sõimata. Varem või hiljem laps, näiteks meil on mitu perekonda kes on kaotanud oma lapse võimaluse olla koolis. Koolil on mõõt täis, ta ei saa tolereerida lõputult halba kasvatust ja seal ka, iga kord kui ma käin koolis laste arenguestlusel

ma näen seda. Ma tahaks öelda küll, et ära tee või ära käitu nii aga ma saan aru, et kui ta iga päev kasvab sellises keskkonnas siis see minu ühekordne jutt seal kooli õppenõukogus et ära tee nii, see on nagu tühi vesi. See ei vii mitte kuskile ja kui ta nii kasvab üles ja nii jätkab siis kahjuks tal ei ole mujal võimalik elada kui ainult teatud asotsiaalsetes asumites.“ (A2)

Halb elukeskkond kasvatab omale seega laste näol juurdekasvu. Lapsed on negatiivselt mõjutatud ka teatud asotsiaalsetes suurperedes, kus mõlemad vanemad on töövõimetus pensionärid ning laste saamise põhiline eesmärk on erinevate toetuste teenimine. Selliste perede ja lastega töötamine on sotsiaaltöötajate jaoks kõige raskem, kuna sotsiaaltöötajatelt oodatakse erinevaid toetusi, kuid ei mõisteta, et nende toetuste ja abi saamisega kaasneb ka vastutus ning tingimused.

Teise ja kolmandas vallas rääkisid sotsiaaltöötajad ka klientidest, kes end sotsiaaltöötajate kabinetti välja tulevad elama. Nende klientidega töötamisel rõhutavad sotsiaaltöötajad rahulikuks jäämise oskust. Kliendil lastakse end välja elada ja rahuneda, et siis kliendi probleeme arutada.

„Aga õnneks tõesti, me oleme kuidagi heaga saanud neid asju lahendada, me oleme ise hästi postiviised.“ B5 (nõustudes): „Kui sa ise samamoodi reageeriksid nagu see kuri klient siis ma ei teagi, suur kisa ja kära.“ B4 (täiendades): „Kui ta purjus peaga on seal midagi öelnud siis ta kaine peaga kindlasti kahetseb seda, on vabandatud ka.“ (B3)

Sotsiaaltöötajate sõnul esineb sõimamist ja ähvardamist viimastel aegadel küll järjest vähem. Üheks suhete paranemise põhjuseks võib olla ka asjaolu, et sotsiaaltöötajad on enamasti nõ. oma küla inimesed ning kõikidele tuttavad, mis tähendab et tekkinud on pikaajaline usaldusside, sotsiaaltöötajad mõistavad kliente ning kliendid saavad sellest aru.

Mõningates olukordades peavad kliendid vajalikuks politseiga sekkumist. Põhiliselt kehtib see kodukülastuste ning lastega seonduvate teemade kohta. Kuna sotsiaaltöötajad tunnevad kliente ning nende probleeme osatakse potentsiaalselt ohtlikke olukordi ette näha ning suudetakse nende tekkimist ennetada.

Kokkuvõte ja järeldused

Minu bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida maapiirkondades tehtava sotsiaaltöö üldiseid aspekte ning sotsiaaltöötajate kogemusi töös klientidega Nõukogude-aegsetes kortermajades.

Uurimus põhineb teoreetilisel raamistikul ning intervjuude käigus kogutud teadmistel. Intervjuude käigus kogutud andmed osutusid piisavaks ning kohati ka oodatust mahukamaks. Andmete hulk võimaldas leida uurimisküsimustele vastused. Kasutatud analüüsimeetod oli uurimuse läbiviimiseks sobilik ning võimaldas jõuda mitmete märkimisväärsete tulemusteni.

Käesoleva bakalaureusetöö raames uuritud teemasid käsitledes olen jõudnud mitmete huvitavate järeldusteni, millest kirjutasin ka eelmises peatükis. Kõige olulisemana tooksin välja maasotsiaaltöö eripärad ning maapiirkondades tehtava töö laia ulatuse, sotsiaaltöötaja eelnevate töökogemuste mõju tööle maapiirkonnas, keskuskülade arengu taasiseseisvumisjärgsel perioodil ning nõukogude-aegsete kortermajade ja nende elanikega seonduva. Mitteformaalsete suhete vajalikkus on tuntav nii sotsiaaltöötajate töös kui ka kogukonna iseseisvas toimetulekus. Ühest küljest võib näha selliseid suhteid sotsiaaltöötajate käepikendusena väikeses kogukonnas, läbi mille saab sotsiaaltöötaja operatiivselt end probleemidele lähendada, teisalt jällegi võib pere- või kogukonna liigne iseseisvus ja mitmed võrgustikud soodustada küll iseseisvat hakkamasaamist, kuid seda ka probleemides, kuhu sotsiaaltöötaja peaks sekkuma, kuid ei saa seda liigalt tugeva võrgustiku tõttu teha.

Eesti maapiirkondade sotsiaaltöö uurimisele on andnud panuse ka töös mainitud Eesti autorid, kelle uurimused mulle mitmel korral inspiratsiooni andsid ning kelle töödeta poleks ka käesoleva töö valmimine võimalik olnud. Kuna Eesti maapiirkondade sotsiaaltöös on aspekte, mida veel uuritud ei ole, püüdsin käesoleva tööga anda oma panuse maapiirkondade sotsiaaltöö mõningate osade uurimiseks.

Minu bakalaureusetöö valim ei olnud piisavalt suur, et saadud tulemusi üle kanda kõikidele Eesti maapiirkondadele. Mitmes aspektis jõudsin juba uuritud teemadel samadele järeldustele kuid avastasime töö analüüsi käigus ka eelnevate uurimustega ühtimatuid eripärasid. Samasustena tooksin välja näiteks maasotsiaaltöö eripärad ja sotsiaaltöötaja ameti maapiirkonnas, nagu sellest on kirjutanud Nõmm (2005), Gutmann (2010), Annist (2011) ja Reilent (2012). Kuna lähtusin töö kirjutamisel sotsiaaltöötajate isiklikest kogemustest, saab

eelnevate uurimuste ühtivate tulemustega tõmmata paralleele, ning eeldada, et sarnased arvamused valitsevad paljudes Eesti maapiirkondades.

Teistsugustele järeldestele jõudsin aga küsimustes, mis puudutasid muuhulgas keskuskülade elukeskkondi ning kortermajade aiamaadega seonduvat. See tähendab, et Eesti maapiirkondades, nende eluolus ning nendes tehtavas sotsiaaltöös on aspekte, milles kindlate tulemuste saamiseks tuleks neid teemasid täiendavalt uurida. Edasistes uurimustes tuleks keskenduda ka sotsiaaltöötajate töökoormusele ning seeläbi sotsiaaltöö kvaliteedile ja järjepidevusele. Töös selgus, et sotsiaaltöötajate sõnul pole neil aega ennetustööks (ptk. 3.1.2) mistõttu on oluline tulevikus sellele teemale keskenduda. Teadmiste kinnitamiseks (või uute arusaamade loomiseks) tuleks uurida ka aspekte, milles eelmainitud autoritega samadele järeldestele jõudsin.

Analüüsi põhiliste järeldestena tootsin välja mõningaid aspekte maasotsiaaltöö eripäradest, keskuskülade arengust ning nõukogude-aegsete kortermajadega seonduvast. Maapiirkondades tehtav sotsiaaltöö on linnasotsiaaltööst erinev, sest töö toimub oluliselt väiksemas keskkonnas. Rolli mängivad familiaarsed suhted ning sotsiaaltöötaja tööülesannete laiali valgumine (ptk. 3.1.1 – 3.1.3). Selliste tulemusteni jõudsid maasotsiaaltööd uurides ka Gutmann (2010) ja maasotsiaaltöötaja isikut uurides Reilent (2012). Minu uuritud valdades selgus, et maapiirkondade kogukonnad on vastupidiselt Annisti (2011) uurimusele pigem ühtehoidvad ning teineteist toetavad (ptk. 3.1.4 – 3.1.5). Samuti tootsin välja erinevused Annisti (2011) tööga rääkides keskusküladest ja nende arengust. Analüüsi tulemusena selgus, et keskuskülade elu on läinud pärast taasiseseisvumist paremaks (ptk. 3.2.1 – 3.2.5), seevastu leidis Annist, et keskuskülade elukeskkond on alates taasiseseisvumisest pigem stabiilselt halvenenud. Nõukogude-aegsete kortermajade probleemistikku käsitledes selgus, et keskuskülades tuleb eristada mitut tüüpi elamuid (ptk. 3.3) mis vähemalt osaliselt kortermaja saatuse ära määrab. Kortermajade puhul on oluline nende elanikkond – sotsiaaltöötajad töid välja, et suuremas osas pakuvad kortermajad korralikke elutingimusi, mis ei anna põhjust rääkida kortermajadest kui sotsiaalsete probleemidega elanike elamispindadest. Probleeme esineb üksikutes majades, kelle elanikkonna moodustavad mingites aspektides toimetulematud inimesed, kes ei pruugi alati olla ka sotsiaaltöö vaateväljas.

Maasotsiaaltöö puhul võib rääkida linnades tehtava sotsiaaltööga võrreldes mitmetest eripäradest, mida ka käesolevas töös olen käsitlenud. Seoses maapiirkondade sotsiaaltöö omadustele ja erinevustele, on oluline rääkida sotsiaaltööst laiemalt ning keskenduda

maapiirkondade sotsiaaltööle nii uuringutes kui ka tulevaste sotsiaaltöötajate ettevalmistuses, maasotsiaaltööd on vaja õpetada ja selle mõistmiseks viia läbi ametialaseid täiendkoolitusi.

Selg, M. (2006,). Maasotsiaaltöö - mis selles erilist on? *Sotsiaaltöö*, 2, 25-29.

Selg, M. (2006,). Superviseerimine ehk tööjuhendamine eesti sotsiaaltöös - arutamist vajav teema. *Sotsiaaltöö*, 4, 10-16.

Tiit, E. M. (2000). *Sotsiaaltöötajate ja -hooldajate vajadus eestis. Hetkeolukord ja tulevikunägemus. Uringuaruanne*. Tartu-Tallinn: EV Sotsiaalministeerium.

Van Ewijk, H. (2010). *European Social Policy and Social Work*. New York: Routledge.

Lisad

Kava ja teemaplokid, millest intervjuudes lähtusin:

1) Maasotsiaaltöö üldised eripärad:

- Millised on sotsiaaltöötajate kogemuste põhjal kõige maasotsiaaltöö kõige suuremad erinevused (eeldusel, et sotsiaaltöötajal on olemas kogemus ka teistsuguses keskkonnas)?
- Millisena näevad sotsiaaltöötajad oma ametit maal (töökoormus, põhilised ülesanded, konfidentsiaalsus)?
- Millisena näevad sotsiaaltöötajad väikse kogukonna eeliseid ja negatiivseid külgi?
- Millisena tajuvad sotsiaaltöötajad elanikkonna suhtumist sotsiaaltöötajasse, sotsiaaltöösse üldiselt ja ka sotsiaaltöö klientidesse?
- Millised on klientidele osutatavad põhilised teenused?

2) Keskuskülade (taand)areng 1990-2014:

- Milline on olnud keskuskülade areng alates Eesti taasiseseisvumisest?
- Mis ja kuidas on sotsiaaltöötajate hinnangul mõjutanud kõige enam keskuskülade elanikke?
- Kas ja kuidas on sotsiaaltöötajate hinnangul muutunud sotsiaaltöö väljakutsed keskuskülades?
- Millised on sotsiaaltöötajate hinnangul keskuskülade arengusuunad tulevikus?
- Kuidas näevad sotsiaaltöötajad keskusküla üldise elukeskkonnana (head ja halvad küljed)?
- Milline on olnud majanduskriisi mõju keskusküladele ja maasotsiaaltööle (pidades silmas hinnatased, kaupluste ja teenuste olemasolu, perede olukorda jne)?
- Milline on keskuskülade olukord tööhõives?
- Milline on külade asutustihedus ja kuidas see on aja jooksul muutunud?

3) Nõukogude-aegsete kortermajadega seotud probleemid sotsiaaltöötaja vaatepunktist:

- Millisena näevad sotsiaaltöötajad oma igapäevatööd klientidega sellistes majades?
- Milline on selliste kortermajade maine ning milline on nende majade pakutav elukeskkond?
- Millised on kortermajadega seotud põhilised probleemid (olukord kommunaalteenustega, ehituslik olukord)?
- Millisena näevad sotsiaaltöötajad korterit kui staatust? Kuidas sobib see üldiselt maaellu?
- Millisena näevad sotsiaaltöötajad selliste majade tulevikku?

4) Nõukogude-aegsed kortermajad töökeskkonnana:

- Millisena hindavad sotsiaaltöötajad kortermaju töökeskkonnana?
- Kuidas tajuvad sotsiaaltöötajad oma töö vajalikkust?
- Kas sotsiaaltöötajad on kogenud kliendivägivalda?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Martin Parts (sünnikuupäev 31. jaanuar 1991),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Maasotsiaaltöö eripära ja nõukogude-aegsete kortermajadega seotud probleemid sotsiaaltöötaja vaatepunktist“ – bakalaureusetöö, mille juhendaja on Marju Selg, MSW,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus , 2. juuni 2014